

parca

NO. 1, NOV 2025

Fa quinze anys vaig assistir a un enterrament a Schaffhausen, a Suïssa. Lo capellà semblava més un filòsof o un poeta que un clèric. Parlava de la vida, de l'amor, de la terra i de com d'acollidora n'és. Era la primera vegada que acompanyava algú retornant-lo a la terra en comptes de fer-ho guardant-lo com un *souvenir* en una estanteria. Fa poc més de dos anys, en un altre enterrament d'una persona molt estimada —una iaia política— no vaig poder evitar pixar-me de riure interiorment durant la primera lectura de la missa. Més que un ritual d'acomiadament, allò semblava la lectura de guió d'una pel·li de zombies. «I posà tendons sobre ells, i feu pujar carn sobre ells, i els cobrí de pell, i posà en ells esperit, i visqueren, i estiguieren sobre els seus peus, un exèrcit gran en gran manera» (Ezequiel 37:6).

Quan va ser que els rituals de comiat, que abans mos reunien per compartir la pena i sostenir-mos, van deixar de ser espais de caliu humà per convertir-se en actes solemnes i buits, esperpèntics de vegades? Si no deixo res escrit ni ho parlo amb ningú, el meu comiat també serà així? La meua família haurà de passar pel dur i gelat tràmit del tanatori? Em portaran en comitiva pel carrer i rebran la mà de persones que no saben si estan allí per mi o per elles mateixes?

Al mateix enterrament, però ja al cementeri, un amic de la família va decidir ser irreverent i posar-se a cantar *La vall del riu vermell*. Quina sort haver viscut aquell moment. Mesos més tard la vam tornar a cantar en un altre enterrament. I ara també vull que me la canten a mi, i vull poder-ho deixar dit, i si no és esta, que me canten la que vulguen, però que canten, que ballen, que beguen. I que m'enterren baix d'una olivera o la Serra de Godall. En certes persones no en puc parlar, de tot això. La mort és un tabú. Parlar de la mort és cridar-la.

També recordo una conversa amb una amiga fa uns deu anys. Pujant a la Foradada m'explicava com de dura havia estat la mort de sa iaia, ja no pel fet en si, sinó per lo sola que s'havia sentit en tots els aspectes. Morir-se no hauria de ser difícil. Viure; morir. Però no te vols morir sabent la faenada que deixes, perquè no mos ho posen fàcil, per a morir-mos: papers, diners, herències, tràmits interminables, silencis incòmodes, mirades des de l'altra vorera, un copet a l'esquena. Tot allò que hauria de ser comunitari i humà acaba convertit en burocràcia freda i en rituals buits, on la tristesa se viu sovint en solitud.

Amb els anys, totes estes reflexions i moltes més se m'han anat acumulant com sediments. I m'he adonat que no són només records personals, sinó peces d'un mosaic col·lectiu: la manera com mirem la mort, com la ritualitzem, com l'ocultem i com, de tant amagar-la, mos costa integrar-la. Sempre he pensat que els rituals de comiat haurien de ser espais d'acollida i expressió, llocs on compartir la pena i la memòria, però també la vida que continua. Que hi pugue haver cançons, abraçades, olors, menjar, colors i gestos que parlen de qui hem perdut i també de qui som natros.

Potser per això, fa molts anys, vaig començar a pensar en crear un espai on parlar-ne obertament, on donar cabuda a estes vivències i experiències compartides. D'aquell pensament i de totes estes històries, ne va nàixer el festival PARCA: un lloc per reflexionar, dialogar i repensar els rituals de la mort i del dol, per transformar el silenci en conversa i el tabú en cultura viva. Un festival que no només vol mirar la mort de cara, sinó també tornar-li la dimensió comunitària, poètica i humana que mai no hauria d'haver perdut. Morir millor, viure millor. Cuidar-se, cuidar-mos.

Gràcies, Sílvia, Pris i Judit, per abraçar PARCA quan només era una idea, per estirar del fil i teixir juntes este tapís col·lectiu, com les Parques teixeixen el fil de la vida i la mort.

Al nostre territori sempre hem hagut de cridar més fort per a ser escoltades. Treballem en projectes que busquen donar veu a la nostra gent, amb totes les seues mirades, vivències i formes de pensar tan diferents, però sempre amb moltes coses a dir. Precisament per això hem fet esta revista: per connectar estes veus i teixir col·lectivament lo nostre futur. Cada entrevista, cada article, cada història suma al tapís que construïm: plural, viu, ric en matisos. Tot això mos ajuda a entendre que parlar de la mort, del dol i de la vida també és una faena comunitària; que cuidar-mos passa per escoltar-mos i reconèixer-mos.

Guia de lectura

IN MEMORIAM

Tres veus que, des de la intimitat, exploren l'absència i el dol:

4 A *L'hora de ballar*, Mirna i Aida Boix evocuen la memòria viva dels iaïos i la força d'un ritual quotidià que, fins i tot davant la mort, es transforma en celebració.

6 A *Caminar com a acte sagrat*, Alba Sánchez-Fortún converteix el dol per un amor llunyà en peregrinatge, en un caminar que és pregària i homenatge.

8 A *Estimadíssim R*, l'afecte per un animal estimat esdevé reflexió sobre la pèrdua, l'aprenentatge i el vincle que perdura més enllà del temps.

POESIA

10 A *Seqüència de la mort*, Laia Beltran Querol utilitza tres imatges com a versos visuals per reflexionar sobre el transcís entre la vida i la mort. Amb una poètica mínima i precisa, construeix una narrativa simbòlica sobre el temps, el destí i les contradiccions humanes.

60 A *BIOLOGIA*, una meditació poètica sobre la mort com a límit i com a regeneració, Borja Duñó mos convida a pronunciar la mort, a mirar-la de cara i a despul·lar-la del tabú, per descobrir-hi bellesa, cicle i continuïtat. Un cant cru i alhora tendre que recorda que la mort és part inseparable de la vida.

90 Quatre poemes que viatgen del mar a la mort, de la culpa a la bellesa efimera. Adam Sales Cervera aborda la fragilitat i la ironia de la vida amb un to directe i íntim, que oscil·la entre el drama, l'humor negre i la delicadesa.

PARLEM-NE

12 Un espai de trobada on diverses veus reflexionen sobre la vida i la mort: com mos preparem per l'últim comiat, el paper dels rituals, la força del dol compartit o l'humor com a manera de continuar vivint.

FOCUS

A *focus* s'apleguen cinc articles que connecten la investigació, la història de l'art, el pensament crític i les urgències del canvi climàtic. Amb rigor i imaginació, estos textos plantegen qüestions que mos travessen i interpellen, obrint nous camins per entendre i habitar el present.

14 A *La fotografia de cos present*, Ramon Ruiz Fons redescobreix la fotografia post mortem a les Terres de l'Ebre mitjançant una recerca als arxius comarcals. A través d'imatges de veltoris, seguits i rituals —religiosos o laics—, reconstrueix una tradició visual que unia comunitat, memòria i vida, recordant-nos que la mort, abans, era visible i compartida.

22 *Les dimensions desconegudes* és un viatge íntim entre consciència, somnis i mort. *Rafel Balada Caballé* reflexiona sobre les experiències límit, la creativitat inconscient i les fronteres de la ment a partir de la lectura d'*Universo prohibido* de Leo Talamonti. Entre records personals i referències científiques, construeix un assaig vital sobre la temora, el temps i la necessitat d'una vida que valgué la pena ser viscuda.

28 En un recorregut per les múltiples cares de la mort en la *pintura catalana del segle XIX*, des dels mites heroics fins al realisme més cru o la simbologia del paisatge, Aleix Roig Pallarés analitza obres de Lorenzale, Fortuny, Luna, Casanova i Urgell.

36 Nèfur vincula la mort dels éssers estimats amb la desaparició de les glaceres a *La mort del gel*, la mort dolça i las *muerteres chiquitas*, un diàleg poètic i musical amb el paisatge, on l'aigua esdevé arxiu de records i emocions. Des d'Islandia fins a les Terres de l'Ebre, l'autora mos convida a reaprendre a escoltar la natura i a pensar el llegat per a les generacions futures.

44 *Fileres de formigues* és un viatge pels espais rituals d'Alcanar i la seua memòria. Gessamí Olesa Sancho explora com el cementiri, l'església i els carrers custodien rastres invisibles plens de símbols i silencis. Amb una mirada que combina art i antropologia, reflexiona sobre els rituals de comiat, la transformació dels espais compartits i el sentit col·lectiu de la mort en la societat contemporània.

ENTREVISTA

56 En esta entrevista a quatre veus —Rafael Tor-mo Cuenca, artista i agitador cultural; Dolores Paz, testimoni d'una vida guiada per la fe; Andreu G. Serra, músic que transforma la foscor en lluminositat sonora; i Eva Vázquez Bonavila, mestra i autora compromesa amb les qüestions socials— les participants parlen de la consciència de la mort, de les pèrdues que transformen o no la nostra manera de viure, dels rituals a recuperar o reinventar, de les «morts invisibles» de la societat contemporània i de com l'art pot intervenir en la nostra percepció o experiència de la mort.

REFLEXIONS

62 *II. Negacionisme de la fi* és una reflexió incisiva sobre la mort, la finitud i el miratge de permanència en què vivim. Mireia Ibáñez Cid traça un paral·lel entre la negació de la pròpia caducitat i la negació del col·lapse ecològic, tot qüestionant la temora a la descomposició i el culte a l'eterna joventut. El text, part d'un projecte en curs dins la beca PEN Català, proposa repensar la mort com a retorn fecund a la terra.

84 Llibert Espuny Vallés, artista queer de les Terres de l'Ebre, centrat en la música, la performance i el disseny conceptual, reflexiona a *Vestits de mort* sobre el dol, la simbologia dels colors i la influència de la religió i la iconografia en la nostra percepció del món i de nosaltres mateixes.

ACCIÓ—REACCIÓ

64 *Vestir la memòria*, de Laia Beltran Querol, és un poema narratiu sobre el dol, la memòria i els objectes que resten després d'una mort. La roba esdevé metàfora del fil de la vida en un text íntim i delicat que parla de vestir l'absència a través de la presència.

IL·LUSTRACIÓ

66 En un traç de carbonet, l'obra de Manolo Quintana Serra *Abraçada de vida i mort* captura la fragilitat i la força d'este encontre inevitable, on el final i l'origen conviuen en un únic gest.

71 Amb traços que evocuen silencis i absències, Jordi Antich Gascó il·lustra relats de dol i memòria que s'entrellacen amb la quotidianitat. Imatges que acompanyen les paraules i amplifiquen la seua força, fent visible la memòria que sobreviu a l'absència.

RELATS

67 En *Denà serà un somni i altres relats gràfics*, Jordi Antich Gascó reflexiona sobre la mort i la memòria a través dels records de familiars i de persones estimades, algunes que mai va conèixer i d'altres amb qui va compartir moments íntims. Els seus relats estan plens de vivències quotidianes, olors, sons i sabors amb un toc d'humor, emoció i nostàlgia.

77 A *Etern Return*, Guillem Riba Gauxachs transforma el mite de Prometeu en un relat íntim sobre el dolor, la rutina i la possibilitat de llibertat. Entre malsons i despertadors, el relat avança cap a una epifania reveladora.

81 *Keo-Mania* evoca les històries que el seu pare li explicava sobre la recerca de *guacas* precolumbines, enterraments antics amb tresors i objectes ritualitzats. Estes narracions transmeten la fascinació pel descobriment i, alhora, la consciència de la mort com a força inevitable que consumeix tot el que toca.

L'hora de ballar

MIRNA I AIDA
Boix Grau

De vegades penso que vam tenir els millors records d'infància. Ens vam criar al costat d'uns iaïos contents, alegres i xaladors. Ara, en dies en què ens sembla que no tenim temps de res, quan les obligacions ocupen cada racó de l'agenda, hi penso. Ells tenien quatre fills, en aquell moment quatre nets i, així i tot, sempre trobaven el moment per organitzar un dinar especial, perquè ens quedéssim a dormir els divendres o, sobretot, per ballar una hora cada tarda: el que anomenaven «l'hora de ballar».

Sempre amb bon humor, energia i predisposició constant. Però la vida no era de color rosa: tot era actitud més que realitat. Després de la mort d'un fill i arran dels problemes de cor de la iaia, el metge li va recomanar fer una hora d'exercici al dia, i van decidir que, de 19 a 20 h, al menjador de casa seva, seria «l'hora de ballar.» El sofà es feia a un costat per deixar espai per a la pista, sonava el casset i iniciava la coreografia. Els nets ens asséiem al sofà i els miràvem. Estaven tota la tarda pendents de nosaltres, però aquella hora era seva, només d'ells dos. Junt amb la iaia Teresa, ens van ensenyar que l'amor veritable és cuidar-se l'un a l'altre cada dia, i que pot durar tota una vida. Durant molts anys vam créixer pensant que tots els iaïos feien el mateix, que era el més normal del món. Amb el temps, vam entendre que allò era la quotidianitat més extraordinària que es podia imaginar. Quan la iaia va morir, la rutina es va apagar, i crec que no el vaig veure ballar més.

El dia que el iaio ens va deixar, en plena pandèmia, vam escriure al grup de WhatsApp de la família que estàvem segurs que, en algun lloc de l'univers, a les set tornàvem a ser «l'hora de ballar». I aleshores ens va sortir de dins ballar tots junts, a aquella hora, cadascú des de casa seva.

La cançó escollida va ser «Una paloma blanca», de Georgie Dann, amb aquella coreografia absurda, digna de TikTok, que ell feia a la perfecció i que tots teníem gravada a la memòria. Aquell vespre la vam ballar nosaltres, acomiadant-lo amb gratitud i alegria.

Dies després vaig parar atenció a la lletra i em va sorprendre descobrir que parlava d'una pèrdua: «Una paloma blanca a los ojos me miro, una paloma blanca al verme triste lloró, porque me marché muy lejos de ti. Y así fue mi amor cómo te perdí.» Potser per això em sembla el comiat perfecte per a qui érem nosaltres, però sobretot per a qui era ell.

El iaio Joaquin va morir amb noranta-quatre anys, després d'una vida plena i feliç. Aquell dia vam aprendre que, fins i tot davant la mort, hi pot haver lloc per a la música, el ball i la celebració de la vida compartida. —

Caminar com a acte sagrat

ALBA SÁNCHEZ-FORTÚN

Caminar com a acte sagrat. Travessar el paisatge és travessar la ferida. Cadascun dels meus passos és una ofrena, cada petjada una pregaria que em recorda que estimar és també deixar anar.

Al març vaig saber que un molt bon amic meu havia mort. Feia anys que ens coneixíem però just ara fa un any la nostra amistat va transformar-se en amor. Ell era de Califòrnia i sabíem que d'alguna manera tot quedaria en l'amor platònic i distant, gaudint del present i sense pensar gaire o gens en el futur. Ara fa sis mesos que ens vam veure per última vegada. És una mort estranya precisament perquè no compartíem el dia a dia i la seva mort se sent com un eco. La distància física fa que la idea de la mort sigui encara més abstracta i complexa.

En Weston i jo vam declarar-nos l'amor a la Fundació la Plana, a prop de Santa Maria d'Oló, on cada agost fan unes jornades de portes obertes amb concerts, tallers i xerrades. No sé si coneixeu La Plana, és una bombolla amb aires hippies que, mentre hi ets, et permet sortir una mica de la realitat. Les jornades d'aquest any són la setmana vinent i aquest últim mes he estat atrapada entre el dolor i les ganes de tornar-hi, amb la impossibilitat de prendre una decisió i el plor com a única sortida cada cop que hi pensava. És una sensació estranya: d'una banda, m'encantaria resignificar el lloc i fer-li algun tipus d'homenatge; de l'altra, només de pensar-hi se'm bloqueja el cos.

He estat trista aquests mesos, com és natural, i a mesura que s'apropava la data sentia més pressió i més bloqueig davant la necessitat d'escollir. Ahir, després d'un dia catàrtic, vaig tenir una revelació: si havia d'anar-hi, ho sabia; i si encara no ho sabia, era perquè encara no ho havia de saber. Si arribat el dia no sentia dins meu la senyal del «sí, ves-hi», volia dir que aquest

Herzog, W. (2015). *Del caminar sobre hielo*. Gallo Nero Ediciones. (Original en alemany publicat el 1978)

any ho havia de deixar passar. «La meua pròpia veritat sabrà esperar-me», em repetia com un mantra. Respectar els meus tempos, no forçar-me, no exigir-me. Quan vaig integrar aquest pensament, vaig sentir molta pau.

Vaig passar-me el dia rememorant i recuperant anècdotes viscudes amb en Weston, vaig recordar que, quan ens vam conèixer a Califòrnia fa quatre anys, jo estava llegint un llibre preciós que és diu *Del caminar sobre el gel*, un diari que escriu Werner Herzog mentre camina en ple hivern des de Múnic fins a París com a acte simbòlic i ritual en assabentar-se que una molt bona amiga seva, Lotte Eisner, és a punt de morir. Ell, alienat, surt de casa amb quatre coses i comença a caminar, convençut que si camina fins a París ella l'esperarà. Camina durant tres setmanes amb fred, travessant paisatges gèlids i inhòspits, dubtant a cada passa del que està fent i recuperant la fe en les passes següents. Arriba a París i ella encara és viva. No només és viva, sinó que, malgrat la malaltia, encara viurà nou anys més. Quan arriba a casa seva, exhaust i avergonyit, Herzog li diu a Lotte, enmig d'un deliri: «Junts, cuinarem foc i arrimarem peixos. Obriu la finestra, des de fa uns dies puc volar». Ella somriu i per un instant la delicadesa del moment els cura a tots dos.

Recordo que, temps més tard, en Weston m'explicava que algun dia volia creuar els Estats Units a peu, caminar des de Califòrnia fins a Florida. Aquella conversa ens va dur a preguntar-nos si per fer un pelegrinatge cal tenir un motiu concret o si, de fet, el mateix camí ja esdevé la raó. Parlavem de la necessitat intrínseca de donar sentit al que fem i de com l'acte físic de caminar o pedalar transforma la manera de pensar: els pensaments es fan més simples però també més profunds, el cap treballa d'una altra manera i, de sobte, apareix una lucidesa que la rutina sovint no permet. Atresoro aquella conversa.

Quan ens vam acomiadar, li vaig regalar un exemplar en anglès de *Del caminar sobre el gel*. Mesos més tard em va enviar una foto: sortia de casa amb la motxilla a l'esquena, preparat per fer la travessa fins a Florida. Finalment havia decidit fer el camí en bicicleta, i duia amb ell el llibre com a company de viatge. Recordar aquell instant em fa pensar en la intensitat del que significa cada pas, cada decisió, i com el camí esdevé, per si mateix, part de la raó.

Avui, he anat a la prestatgeria a recuperar el meu exemplar, i llavors, com un raig, tot ha cobrat sentit. Se m'ha obert una escletxa dins el pit i una certesa silenciosa ha començat a prendre forma: he decidit anar caminant fins La Plana des de la porta de casa. Dins meu, de cop i volta, un cercle perfecte. Un pelegrinatge fins al lloc on la nostra amistat va transformar-se en amor. Un pelegrinatge per honrar la vida i el dolor de la mort.

«Un pelegrinatge per honrar la vida i transitar en moviment el dolor de la mort.»

La Marta i el Pol diuen que volen acompanyar-me en aquesta bogeria màgica. Sortirem dimarts i arribarem divendres. Hi haurà una tercera amiga, la Laia, que vindrà divendres a La Plana en cotxe per si necessito marxar o per a quedar-se amb nosaltres si decidim finalment fer-ho. Quina cosa més poderosa sentir-se sostinguda així. Hi ha vincles que són un regal però n'hi ha d'altres que directament són casa. Quina sort que tinc de tenir-los com amics.

No sé què passarà. No sé si arribaré i necessitaré sortir d'allà, si sentiré que el fet d'arribar-hi és tot el que havia de fer o si trobaré les forces per poder quedar-me i construir nous records de lloc. *La meua veritat sabrà esperar-me* i ho sabré quan arribi el moment.

Camino amb el meu dol, és part de mi. En el moviment, l'absència que ressona. No camino per entendre res. No camino per curar res, ni resoldre res. Camino per integrar en mi la pena, la ràbia, la por. Que la terra aculli el meu dolor; que el vent m'cixuqui les llàgrimes i que el sol em recordi que estic viva. En el silenci del camí em dono el permís per sentir-ho tot. En l'arribada celebraré que segueixo vivint i que puc seguir estimant.

Estimadíssim R,

Ahir va fer una any que te vas morir, i no hi ha dia que no pense en tu en algun moment o altre. Als matins o al tardet, quan sortim a passejar per la serra amb C i G, te saludo en la distància, perquè encara me costa refer aquell camí que tu fa un any no vas desfer. Quan vaig a buscar ous al galliner encara te'ls ensenyo per a que els olores i me dones lo teu vist i plau. Encara sento entre els dits, intacte, el tacte del teu preciós pelaatge; la robustesa dels teus ullals que m'ofertes dolçament durant els nostres jocs; el so del teu galop gràcil; els teus sorollets i sospirs quan no acabaves d'estar d'acord amb alguna cosa; les teues abraçades cada vegada que entrava per la porta; los teus mossets minúsculs als pelets del braç; la teua grandesa quan corries lliure per la muntanya, negra com l'estalzi, pur com l'animal noble que has estat.

X sempre deia que eres lo meu preferit. Tenia raó. Ho eres, i se va fer evident lo dia que vas marxar sense mirar enrere per no tornar mai més. Lo que sento per tu és com un enamorament, un amor d'adolescència; aquella alegria de compartir temps i espai amb tu que ho omplia tot. Encara te busco en los petits gestos quotidians, pels racons de casa que utilitzaves com a refugi. Quan t'hi trobo, per un instant, te fas més present que mai.

Perdonam per haver intentat humanitzar-te, per donar-te ordres que tu no podies entendre perquè no és esta la teua naturalesa. Perdonam per no haver sabut fer-ho millor, per no haver-te posat un GPS al collar, per no haver-te buscat al lloc on t'havíem de buscar, que era dalt de tot de la serra, a on tu t'agradava estar, sempre vigilant, sempre al vent. Perdonam per haver desconfiat de tu i pensar que, en comptes d'estar allí on estaves, fent el que més t'agradava, que era córrer lliure, estaries causant terror per carrers i galliners.

De la teua mort ne vaig aprendre moltes coses. Vaig descobrir que és el dol, un dol que encara dura, però que ja no és tan dolorós. Durant setmanes no vaig entendre res, perquè mai ningú m'havia explicat què vol dir passar un dol. Vaig haver de llegir per entendre tot allò que sentia. Per sort, llegir me va reconfortar o, si més no, me va ajudar a no forçar-me a estar bé, a deixar que les emocions fessen lo camí que havien de fer. T'ho agraeixo, encara que t'hague costat la vida.

També vaig aprendre que els animals, com natros, viuen el seu propi procés de dol. C, durant molts mesos, va ocupar silenciosament tots els espais que tu havies deixat buits. Estava trist, apagat, com si busqués la teua presència en cada racó. I amb G, la teua absència se va fer cos; va somatitzar el dolor en forma de gemecs i queixes, demanant atenció i consol a tothora. Gràcies per este aprenentatge. Ara sé com estimar i cuidar millor.

Ara ja no te penso en aquella buidor que feia mal, sinó en una mena de calma trista que m'acompanya i que, en lo temps, s'ha fet lloc entre la memòria i l'amor. No vull oblidar-te. No cal. Ni vull substituir-te. Ets únic i genuí. El millor amic que he tingut mai. Els part del trobo, per un instant, te fas més present que mai.

Mos seguirem trobant a dalt de la serra, te seguiré pensant mentre bufe el vent. Seguiré imaginant-te a la muntanya, lliure, pur, atent i salvatge. No te retindré en lo record com qui s'aferra, sino com qui honra.

Vas ser vida en estat pur i no puc estar més contenta d'haver-te conegut.

Fins ara, fins sempre, R estimat.

RIC

Gran com un llop, d'esperit joveval,
Anima lliure, vas córrer aires que el vent.
Juganer i vital, mai te faras vell.
Lo teu abric negre te va fer la pell.

Llop negre, company de vida,
La Serra de Ciodall, la teua ultima sortida.
Cada passatge, cada moment junts
ara m porten a indrets ocults.

Cos valent, amic fidel, pos sincer, amic rebel,
Aigua, vent, foc i neu, la muntanya el teu anhel.
Aigua, vent, foc i neu, de la muntanya el seu anhel.

Has, rius, aigues de placera,
la teua energia vola sense mirar enrere.
Explorador intrepid, sempre davant,
cosolls i audyeres, ara corres gegant.

Quan buia el vent te fas presència
pero en cada record hi ha resistència.
Ara ets tot natura, anima lliure i pura,
ets paisatge d'altura, ho sèllo així i cura.

Cos valent, amic fidel, pos sincer, amic rebel,
Aigua, vent, foc i neu, la muntanya el teu anhel.
Aigua, vent, foc i neu, de la muntanya el seu anhel.

Voldria poder tornar atràs un sol instant,
a la teua serra, don l'ombra s'allarga tant.
Vola lliure, vola alt, amic amat,
Que t'sigue lleu, jo miraré avant.

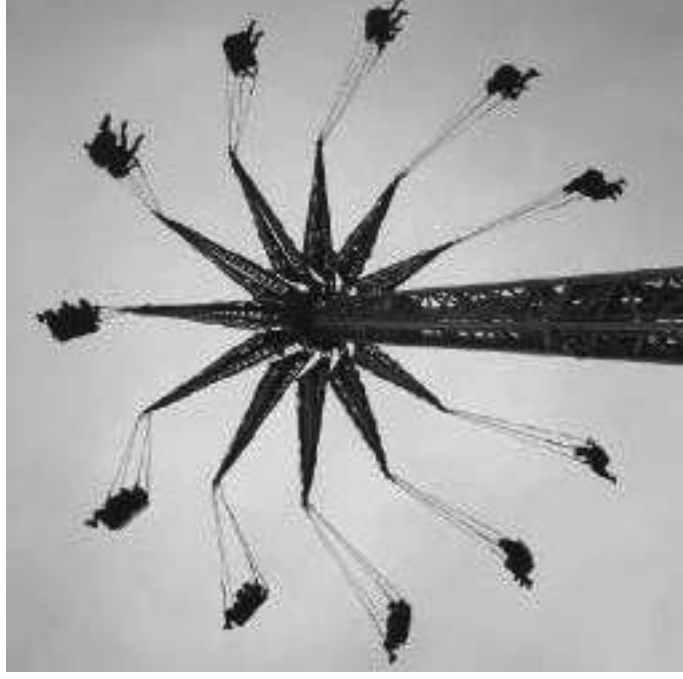
SEQÜÈNCIA DE LA MORT

LAIA BELTRAN QUEROL

Periodista i editora d'idees

POESIA VISUAL

1. 07.04 H.
2. ÀTRAPOS, QUIN FIL TALLARÀS PRIMER?
3. MORIR-SE ENTRE LA FE I LA RAÓ

Parlar de la mort, parlar de la vida

PREPARAR LA MORT, VIURE LA VIDA

Quan naixem, se segueixen unes instruccions, però per a la mort no n'hi ha. No sabem com s'acabarà. Per això, mentre vivim, necessitem una bona preparació, perquè tard o d'hora ens arribarà el dia. Us faig una pregunta: heu pensat mai com voleu passar els últims dies de la vostra vida? No? Doncs ens hauríem de plantejar com volem que siguin, per acomiadar-nos i viure l'últim dia amb tranquil·litat, companyia i felicitat.

He treballat tretze anys en un geriàtric i us he de dir que és molt dur veure gent gran morir sola. Quan ens fem grans donem per suposat que ens toca morir i no en volem parlar, perquè no sabem com gestionar-ho. Segur que heu sentit moltes vegades dir: «Jo no el vull veure, el vull recordar en vida.» Veieu, com no estem gens preparats? La mort ens fa por.

Vertat que quan naixem tenim tota la família al costat, amb alegria i felicitat? Doncs els últims dies de la nostra vida també haurien de ser així: estar envoltats de la família, recordar, escoltar música, viure en tranquil·litat i felicitat.

Ens han ensenyat a seguir un protocol de tristesa, però crec que no sempre ha de ser així. Tu tries com vols viure i també hauries de poder triar com vols morir.

geMHa

RITUALS DE COMIAT

[...] Ens hem desnaturalitzat tant que inclús hem perdut de vista que el final de la vida és la mort. I penso que falten rituals de comiat. Tal com ho tenim plantejat avui en dia, és molt fred. Sempre dic que a pobles com Ulldesona, que tenen tanatoris menuts, és difícil fer una cerimònia de comiat on pugue cabre gent si no vols passar per l'església, i això s'hauria de resoldre perquè és necessari per poder-se acomiadar i fer-ho envoltat de la gent que vol estar en aquell moment.

Rut Ortiz Burato

COMPARTIR EL DOL

La meua experiència personal transitant el dol per una amiga que va decidir treure's la vida m'ha ensenyat la importància de poder compartir l'experiència tant amb la meua xarxa com amb gent externa i trobar el meu espai de reflexió personal individual.

Anònim

RIURE I VIURE

«El muerto al hoyo y el vivo al bollo». És broma, però sí que crec que és important una dosi d'humor (negre?) per relativitzar i fer més humà aquest trànsit. M'a mare deia que als enterros sempre hi havia alguna situació que despertava riures tontos i alliberadors.

Anònim

MÉS (IN)FORMACIÓ

L'any passat vaig acompanyar un pacient en el seu procés d'autanàsia. Em vaig trobar molt de desconeixement tant per part dels meus companys de l'àmbit sanitari, com en els familiars del pacient. Sento que falta moltíssima (in)formació.

Anònim

ESTEM DEIXANT DE SER?

— He pensat lo mateix. Poc se n'està parlant. Ho trobo important, no només pel descobriment en si, també perquè demostra que absolutament tot lo que donem x bo se pot posar en dubte.*

— Siit, la teoria de l'evolució està clar q no ho explica tot, hi ha molts buits, i en algun moment algo altre apareixerà q la substituirà i la deixarà al pas-sat. A mi lo q m'es m'ha agradat d la notícia sk per fi relacionen càncer en evolució, ni q sigue d passada. Jo no soc cap expert en este camp, però sempre he cregut q càncer i evolució anàven lligats jajajajajaj xo només puc especular al respecte.

— Ja, té bastant de sentit. Jo sí que no n'entenc gens, però gens, però sí que és evident que el medi canvia. Si lo càncer no acaba en l'espècie, potser sí que mos reconvertim pa adaptar-mos. Ves a saber!

— Jajajajaj ves a saber!!! Un tumor lo q fa és com intentar construir un òrgan dins del cos: apropa més vasos sanguinis al voltant pa q li donen més nutrients, se salta les «lleis» i genera una arquitectura i un microambient molt particular... Evidentment ha de ser patològic pq això ho destarota tot i bueno, sabem q la gent se mor x tenir-ho. Al mateix temps, crec q està lligat en l'evolució pq este mecanisme té a vore en generar algo «nou» en l'espècie. Lo dels cucs stà quai pq se demostra una mica això, q mecanismes evolutius poden ser tb mecanismes relacionats en lo càncer, suposo q estudiar les diferències entre uns i altres podrà clarificar-ho més. Jajajajajajaj però x la xapa sk això sempre m'ha fascinat.

— No m'estranya! És fascinant de veritat. És curiós lo que deies del poc que se'n parla. Pareix que cada vegada interessa menys qui som, d'on venim, cap on anem, perquè som/estem...

— Potser és pq tb estem dixant se «ser», en certa manera.

— Interessant!

Conversa en línia anònima

* Esta conversa feia referència a un article sobre un estudi liderat per l'Institut de Biologia Evolutiva (IBE), que revela que fa uns 200 milions d'anys els cucs de mar van fragmentar el seu genoma en mil trossos per reconstruir-lo d'una manera radicalment diferent quan van colonitzar la terra ferma, un mecanisme evolutiu que la teoria de Darwin no havia contemplat.

La fotografia de cos present

RAMON RUIZ FONS

Llicenciat en Belles Arts i professor de dibuix

Quan Laia em va parlar de PARCA i dels seus objectius, em va fer pensar en una exposició sobre fotografies post mortem que vaig veure al Museu d'Etnologia de València, el desembre de 2017. Li vaig plantejar que podria ser una bona col·laboració per al festival, la cerca d'imatges que reflecteixen la mort ritualitzada a les nostres terres.

Així és com vaig començar a fer la recerca als quatre arxius comarcals. Dos d'ells van dir-me que no disposaven d'aquest tipus de materials, però a l'Arxiu de la Ribera d'Ebre sí que trobem aquest tipus de fotografia, tant al fons de Carmel Biarnés (tot i que les fotografies trobades van haver de ser descartades, ja que no tracten la mort de forma ritualitzada), com al fons de la família Pinol, de Rasquera. A l'arxiu comarcal del Baix Ebre hi trobem fotografies al fons Ramon Borrell i Codorniu, al fons Guardiola, del Perelló, i al fons Dauí, sent aquest últim el que ens mostra fotografies més properes a l'actualitat.

Per donar forma a aquest article em centraré en els estudis publicats per la historiadora Virginia de la Cruz Lichet, que ha basat la seva tesi en aquest tipus de fotografia. Això em permetrà catalogar segons el seu criteri i englobar dins de la història de la fotografia post mortem les diferents imatges trobades a les Terres de l'Ebre.

Actualment hem expulsat la mort de les nostres vides, la tenim arraconada, no la volem veure, ni parlar d'ella. I si algú la menciona, rapidament el fem canviar de tema o alcem la veu per no deixar-lo parlar i reconduir la conversa a altres temes menys compromesos o temuts. Tot

i això, no sempre ha estat així: la mort, els seus rituals i pompes funeràries, fins fa ben poc eren una realitat del grup familiar, formaven part de la quotidianitat. La mort afectava sobretot a infants [Figura 1]. Malalties com la diarrea, la deshidratació, el tífus, la pneumònia o la pal·lola feien que la mortalitat infantil fos molt alta. És així com il·lustra aquesta mort prematura la foto estereoscòpica del fons de la família Pinol de Rasquera. Fins que no van arribar al s. XIX les corrents higienistes promogudes entre altres pel mateix Ferran Clua, on es van promoure accions per generar ambients més saludables, vacunes, enderrocament de muralles i creació d'exemples a les ciutats, la mort era indissociable de la vida, i llavors calia respectar-la, mostrar-la i sobretot conviure amb ella.

Avui en dia una fotografia no té valor, pareu-vos a pensar. Tenim fotografies si volem de tots els moments de la nostra vida, de tots els moments del nostre dia a dia, d'objectes, d'animals... Podem tenir infinites fotos fetes en ràfega d'un sol fet. Llavors, quin valor té? Però fa cent anys o una mica més enre, la cosa era ben diferent, veritat? Qui tenia una foto? Quantes fotos tenim dels nostres avantpassats del s. XIX o principis del XX? Possiblement cap o una, com a molt dos! I la majoria solen ser fotos de noces o dels xiquets de la casa.

És en aquest punt on es comença a practicar aquest tipus de fotografia on el que es vol és preservar la *vera effigies* dels morts [Figura 2]. Si fins al moment s'havien fet màscares mortuòries o pintures, amb l'entrada i popularització de la fotografia, preservar en la memòria i generar

on el mort apareix com adormit o acompanyat i/o sostingut pels éssers estimats són més antigues que les fotografies trobades a les Terres de l'Ebre, que són més modernes, d'entre finals del s. XIX i els anys 50 i 60 del s. XX.

En les nostres fotografies i segons la classificació que fa la doctora de la Cruz, el que sí que podem trobar són fotos de velatoris, morts dins de la caixa i de següici fúnebre. De la segona modalitat vull fer un apartat i ressaltar les fotografies de Ramon Borrell, on els morts apareixen vestits amb hàbits religiosos. Tot i que no ho podem afirmar, segurament es tracta de laics molt devots, encara que també podrien pertànyer a alguns de les ordres de Tortosa. No era d'estranyar que molts laics demanessin en les seves últimes voluntats ser soterrats amb hàbits com ara el de Sant Francesc o el de la Mare de Déu, com a símbol de pietat i així simbolitzar una "consagració final".

És així com podem veure diferents hàbits mortuoris, fets servir entre la dècada dels anys 20 i 30 del segle passat i recollits per les fotografies de Ramon Borrell a Tortosa. Com tenen la seva importància els anirem desgranant a poc a poc per poder-los analitzar.

En la figura 5 podem veure un hàbit d'ordres mendicants, la caputxa gran i cònica ens ajuden a fer aquesta identificació, com són els franciscans o els caputxins. Altres elements que llueix a l'hàbit és el cordó blanc, amb tres nusos que simbolitzen el vot de pobresa, la castedat i l'obediència. A les mans hi destaca la creu i el rosari, mentre que a sobre del pit porta un escapulari de la verge Maria. En aquest hàbit la persona ens volia mostrar i fer referència a la vida austera i contemplativa, i la seva devoció per l'ordre dels Framerons Caputxins.

Les altres dues imatges, la 6 i la 7, fan referència a dones que també es mostren amb hàbits religiosos en cos present i dins del taüt. A la figura 6 trobem a una dona amb les mans entrellaçades i amb rosari, símbol de la devoció mariana i la pregària continua. És tracta d'un hàbit senzill i decorat amb franges, de color blanc,

FIGURA 1

Retrat de xiquet difunt.
Fons Família Pinol, Rasquera.
Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre.

FIGURA 2

Retrat de difunt.
Fons Ramon Borrell, Tortosa.
Arxiu Comarcal del Baix Ebre.

5

6

7

3

4

que simbolitza la puresa, la santedat i l'esperança en la resurrecció. Tanmateix, aquest hàbit de Mare de Déu pot fer referència a una verge consagrada, la qual cosa voldria dir que tot i que la dona morta no formés part d'una comunitat religiosa o monàstica, havia fet vots religiosos.

Per contra, en la següent figura hi trobem un hàbit negre [figura 7]. El negre el podem associar al dol, la penitència i la contemplació. Tot i això, les ordes, ribets i puntes indiquen que es tracta d'un hàbit cerimonial, per ser usat en ocasions especials com ara la mort. Tot i que no és del tot segur, aquest hàbit podria fer referència a ordres com la benedictina, clarisses, carmelites descalces o dominiques. Altre aspecte a destacar d'aquesta il·lustració, i que és ben bonic, és la rosa que porta al pit, la qual pot tenir un valor simbòlic de puresa, amor diví o devoció mariana, o pot ser una ofrena afectiva familiar.

En aquesta segona part de l'escrit parlarem del fet d'enterrar o, millor dit, de la part de l'enterrament que comprén entre la sortida de l'església fins a l'arribada al cementiri. A aquest moment se l'anomena següici, ja que és un acompanyament, on un conjunt de persones acompanyen i segueixen algú per honorar-lo en una cerimònia.

Per ara, llàstima, encara no he trobat imatges que facen referència a enterraments menys pomposos que el que us mostrem i que igualment hagués estat interessant d'analitzar i estudiar. Tot i això, ens centrarem en les fotos del Fons Dauti, dels anys 50 i 60. Son unes fotografies que mostren el fastuós enterrament d'un inspector de molt de renom, del món oliver de Tortosa, que va faltar en un accident de cotxe,

FIGURA 3
Retrat de "polític", difunt.
Fons Guadalupe, El Perellós.
Arxiu Comarcal del Baix Ebre.

FIGURA 4
Retrat de "polític", difunt.
Fons Guadalupe, El Perellós.
Arxiu Comarcal del Baix Ebre.

FIGURA 5
Retrat de difunt amb hàbit religiós.
Fons Ramon Borrell, Tortosa.
Arxiu Comarcal del Baix Ebre.

FIGURA 6
Retrat de difunta amb hàbit religiós.
Fons Ramon Borrell, Tortosa.
Arxiu Comarcal del Baix Ebre.

FIGURA 7
Retrat de difunta amb hàbit religiós.
Fons Ramon Borrell, Tortosa.
Arxiu Comarcal del Baix Ebre.

8

9

10

11

entre Santa Bàrbara i Tortosa. Per les bandes de les corones del cotxe fúnebre, podem endevinar que es tracta d'Alfredo Diaz, ja que en algunes de les bandes es pot llegir el seu nom i en una altra es pot llegir clarament: *Tarragona al inspector Diaz* [Figura 8].

Us les deixem per a que en gaudiu, si sou de Tortosa igual podreu identificar els llocs on estan fetes les fotografies. Les figures 8, 9 i 11 estan agafades a la plaça de la Mare de Déu de la Cíntia i el fotògraf agafa totes les perspectives possibles del cotxe fúnebre, un cotxe d'època i de tracció animal o carruatge que ha estat adaptat a la tracció mecànica amb la incorporació del vagó a la cabina. A més, la seva matrícula B-14923 [Figura 9], ens indica que ve o ha estat matriculat a la capital. La figura 10 està agafada al Pont de Pedra. En ella es mostra com tota la comunitat està implicada en l'enterrament, des de xiquets i joves, a religiosos i autoritats, aspecte que fa pensar en un enterrament molt i molt important. Altre element que destaca és el clergat, els escolanets i fins i tot el que sembla Bisbe de la Seu de Tortosa [Figura 10].

Mireu i descobriu els detalls de la ciutat [Figura 11], com ara els cartells de Cruz Verde o l'espectacle que estava en aquell moment a la ciutat de Maniquella Terremoto i a l'altre A la buena de dios. Tot i retratar la mort, la vida s'obre camí i la podem veure pels marges de les instantànies, com l'estanquera que està a la porta o els xiquets curiosos entre les autoritats i la gent gran. Com diria ma mare: "el muerto al hoyo i el vivo al bollo", la vida continua i s'obre pas, fins i tot en els moments més tristos i negres de la nostra existència.

Tot i els records més fidedignes i verídics que poguéssim guardar dels nostres volguts, els morts sols resten vius a les nostres memòries, fent-los revivre i compartint-los penes i alegries, sempre que calgue, ja que sovint és un alleujament i un alliberament.

Vull agrair a Laia Ortiz la seva confiança i per invitar-me a participar en aquest festival PARCA, que tot just ara neix, i a Gerard Mercadé i Albert Curto dels arxius comarcals de la Ribera d'Ebre i Baix Ebre respectivament, pel tracte i la informació compartida.

Torís – Ribera Alta
Juliol de 2025

FIGURA 8
Sigueti fúnebre de l'Inspector Diaz.
Fons Dautl, Tortosa.
Arxiu Comarcal del Baix Ebre.

FIGURA 9
Sigueti fúnebre de l'Inspector Diaz.
Fons Dautl, Tortosa.
Arxiu Comarcal del Baix Ebre.

FIGURA 10
Sigueti fúnebre de l'Inspector Diaz.
Fons Dautl, Tortosa.
Arxiu Comarcal del Baix Ebre.

FIGURA 11
Sigueti fúnebre de l'Inspector Diaz.
Fons Dautl, Tortosa.
Arxiu Comarcal del Baix Ebre.

5 coses que vull fer abans de morir

1.

2.

3.

4.

5.

LES DIMENSIONS DESCONEGUDES

RAFEL BALADA CABALLÉ
Reus, 2025

Durant un període de la meua vida, no sé ben bé quan, les cares amb dents, llavis i ulls, igual que els cossos amb braços, cames i mans i, en definitiva, tot el conjunt d'elements visuals mitjançant els quals havia identificat les persones fins aleshores, va quedar substituït per núvols lumínics de formes impossibles que irradiaven des d'algun punt situat més enllà del temps, alliberats de l'apònim físic del món. Va ser en aquella època que em va fer cap el llibre *Universo Prohibido* (1 de gener del 1970, col·lecció Otros Mundos, editorial Plaza & Janés) a les mans. No recordo on vaig comprar-ne l'exemplar, només sé que me'n llegia un capítol, cada nit, abans d'adormir-me. Les pàgines, esgrogueïdes i oxidades, despremien la típica olor de paper vell en passar-les. L'autor, el periodista i divulgador científic italià Leo Talamonti (31 de juliol del 1914, Els Abruços - 5 d'agost del 1998, Roma), ens anima a recórrer una sèrie de casos que, si bé es podrien englobar dins de l'àmbit del paranormal o de la parapsicologia, ens abandonen amb un deix de familiaritat com si, per fi, algú s'atrevís a posar en paraules experiències viscudes sense ni tan sols haver-ne sigut conscients del tot.

El llibre s'estructura en sis parts segons la temàtica dels casos: 1) Les fronteres de la ment, 2) Les fonts desconegudes del saber, 3) Les excursions més enllà de la frontera, 4) El passat que aflora al present, 5) La relació màgica amb el món exterior i 6) La ment difosa; em va captivar no tant pel que s'hi explica, sinó per l'areviment en fer-ho. Per exemple, la importància del cas d'Otto Loewi, Premi Nobel en Fisiologia l'any 1936, que va tenir durant dits nits seguides el

mateix somni en què se li suggeria el conjunt d'operacions necessàries per posar a punt un nou fàrmac, no rau tant en el fet en si, sinó en la capacitat d'evocar-nos experiències pròpies; com no recordar, un cop llegit el cas d'Otto, el calidoscopi de límits i equacions que vaig somiar després d'haver-me preparat, com sempre a última hora, ràpid i corrents, per a un examen de matemàtiques a segon de batxillerat? En son demà, les respostes brollaven damunt del full com si jo, simplement, les deixés passar. Aquell matí, em vaig despertar amb un reguitjament a la gola i, tot i haver dormit ben just tres hores, em sentia molt bé.

Tot i llavors no haver-li donat cap importància, vaig comentar als amics la sensació estranya que m'havia posseït des de la nit anterior: contra tot pronòstic, era conscient de saber molt bé el temari, cosa poc probable per com me l'havia preparat i, també, perquè jo sempre he estat dels típics repel·lents que surten de classe dient que trauran un zero independentment de com els hagi anat l'examen. Seguint una mica amb aquest tema, qualsevol persona que es dediqui a una activitat creativa sap, també, que mentre dormim en refinem aspectes que no ens acabem de convèncer: alternatives a l'estructura d'una cançó, una nova combinació de pedals d'èctecs, de colors, de moviments, de paraules.

En realitat, viure, en si mateix, és una creació i, també, més d'un cop he somiat solucions a conflictes relacionals que semblaven insalvables: diàlegs que calia mantenir amb algú per prevenir certa situació incòmoda o trucades pendents que esdevien, de cop, una prioritat. Tendim a associar la nostra existència al "jo" conscient, però hi ha tot un món on les fronteres

Fotografia extraïda de *Universo Prohibido* (Talamonti, 1970), en què es fa referència a un altre dels casos descrits per l'autor.

queden igualades, més endins, més enllà, qui sap si, en realitat, potser més cap a nosaltres mateixos, també. Ben mirat, associar la nostra existència al "jo" conscient té tot el sentit del món: us imagineu conduir més connectats amb el subconscient que amb les imatges que rebem pels ulls? Seria un desastre. Del que es tracta, crec jo, no és tant d'idealitzar uns estats de consciència alterats, sinó de conèixer la seva existència per, potser, facilitar la nostra o, si més no, fer-la més interessant.

L'exemple de l'examen de matemàtiques pot semblar més aviat superficial, absurd. I en certa manera ho és. Els processos d'aprenentatge, en si mateixos, involucren una sèrie de circuits neurals ubicats en estructures específiques del cervell. El que no sabem, encara, és com aquestes estructures físiques es relacionen amb altres dimensions del "jo", amb allò que al llarg de la història s'ha anomenat ànima, psique o, més recentment, consciència. De fet, encara avui en dia no hi ha una definició acceptada sobre la consciència. La fisiologia, la neurobiologia, la filosofia i, en definitiva, tot el conjunt de disciplines que en deriven, no n'han trobat una definició mínima. I, tanmateix, qualsevol de nosaltres podria definir la consciència d'alguna manera i, de ben segur, tots i totes hi estarien més o menys d'acord. El problema, segons entenc, rau en la dificultat que té la ciència per trobar aquesta definició. En aquest sentit, el filòsof australià David Chalmers va introduir, a mitjans de la dècada dels noranta, el terme "hard problem of consciousness". El problema difícil de la consciència, segons Chalmers, fa referència als qualia, és a dir, a totes aquelles qualitats subjectives d'una experiència conscient: sabem que

tenim unes cèl·lules especialitzades en captar els estímuls visuals de l'entorn, però no sabem com, a partir d'aquests estímuls físics, captats per aquestes cèl·lules, som capaços de generar imatges mentals que comporten experiències emocionals. Molt abans, Isaac Newton ja expressar, en una carta a Henry Oldenburg, que "no és fàcil determinar per quines maneres o accions la llum ens crea en la ment el fantasma del color". Huxley, també, va dir que "el fet que una cosa tan remarcable com l'estat de la consciència sorgisca d'irritar teixit nerviós és tan inexplicable com l'aparició del geni quan Aladí frega la llàntia". En contraposició al "hard problem of consciousness", Chalmers descriu "the soft problems of consciousness", és a dir, el conjunt de fenòmens conscients que provenen d'una habilitat o del rendiment d'alguna funció en particular (l'habilitat de discernir, categoritzar i reaccionar a estímuls ambientals, la integració de la informació en un sistema cognitiu, els estats mentals o l'enfocament d'atenció, entre d'altres). De totes maneres, no tota la comunitat científica està d'acord amb la teoria del bo d'en Chalmers, i alguns, fins i tot, neguen l'existència del problema difícil de la consciència argumentant que aquest no és més que un dels problemes fàcils i que podrà ser explicat igual que aquests ho han estat, en algun moment. Podríem aprofundir-hi molt més, en tot això, doncs s'han formulat teories com la Reducció Objectiva Orquestrada (Orch OR), també coneguda com a Teoria Penrose-Hameroff, que implicaria l'origen de la consciència a nivell quàntic, dins les neurones, mitjançant l'acció dels microtúbuls (elements cel·lulars de múltiples funcions, principalment estructurals, de les cèl·lules eucariotes – excep-

Talamonti, L. (1970). *Universo prohibido* (Col·lecció Otros Mundos), Plaza & Janés.

Il·lustració extreta de *Universo prohibido*
(Talamonti, 1970)

tuant-ne els eritròcits →). Qui sap, on arribarà el nostre coneixement sobre aquest tema. Però, tot i resultar interessant, igual que passa amb les lleis, que sempre van a remolc de les necessitats socials i són, generalment, actualitzades només quan el sofriment ha condensat prou com per aflorar a la superfície, el coneixement científic arribarà on hagi d'arribar, si és que ho fa, independentment de tot allò que les persones hem experimentat des del principi dels temps. La Religió, per exemple, s'ha encarregat de proporcionar explicacions de fàcil digestió i, tanmateix, l'element màgic forma part de tots i cadascun dels llibres sagrats i, si t'ho pares a llegir amb la ment més o menys desperta, te'n donaràs que les històries que s'hi expliquen no són gaire diferents de les que t'explicaves de menut quan, tirat pel terra de casa, senties que el món s'havia fet únicament i exclusiu per a tu. Ma iaia passava el rosari i sempre s'acomiadava, per la nit, amb un solemne "hasta demà si Déu vol, fill meu". Un dia em vaig atrevir a respondre-li "i si no vol, iaia?" i ella va contestar "Ell mana"; contra aquesta lògica, no vaig tenir res a afegir. Però no per això cal menysprear les escriptures, al cap i a la fi, com hem dit, parlen de problemes universals als quals encara no hi hem trobat la manera d'afrontar-nos-hi.

Més o menys per l'època en que em va caure *Universo Prohibido* a les mans, em va entrar una fascinació irracional per la cultura sumèria. Entre d'altres, el que més em va captivar va ser la concepció circular del temps. Pensant-hi, me'n vaig adonar que molts fenòmens naturals, si no tots, corresponen a un concepte del temps no lineal. Avui en dia, a les societats occidentals i, cada cop més, a la resta del món, sembla que vivim sota el dogma de la linealitat: naix – creix – apren – treballa – procrea – jubila't si pots – mor. Aquesta linealitat resulta clarament antinatural. Pensem, per exemple, en les estacions de l'any, el cicle cel·lular, la reproducció de les plantes, el cicle de l'aigua, el dia i la nit. Per què la vida i, per tant, la mort, haurien de seguir un patró antinatural? Què s'hi amaga en la mort, que ens fa desterrar-la per complet del nostre cicle vital? Posar és la por a morir; el que ens fa obviar-la? I com podem viure si tenim por a una part – fins ara, almenys – indiscernible de la vida? "...and I am not afraid to die" canta Nick Cave a *The Mercy Seat*.

El llibre de Talamonti, en menor grau, i l'interès més o menys recent de la ciència per explicar la consciència, en major, són alguns exemples dels esforços que intenten materialitzar el pas cap a una nova època on, si tenim sort, Occident s'atreveix, per fi, a mirar als ulls a la mort. Però, ben mirat, no és la pròpia mort la que ens resulta més difícil d'afrontar. De ben segur, més o menys

tothom tenim pensaments íntims on abordem, d'una manera o altra, la nostra mort. Estarem d'acord en que la dificultat de la mort, la por irracional a la mort, és la por a viure sense aquelles persones que estimem: no ho cal ni dir, això. I és precisament en la mort dels altres que les dimensions desconegudes cobren vital importància.

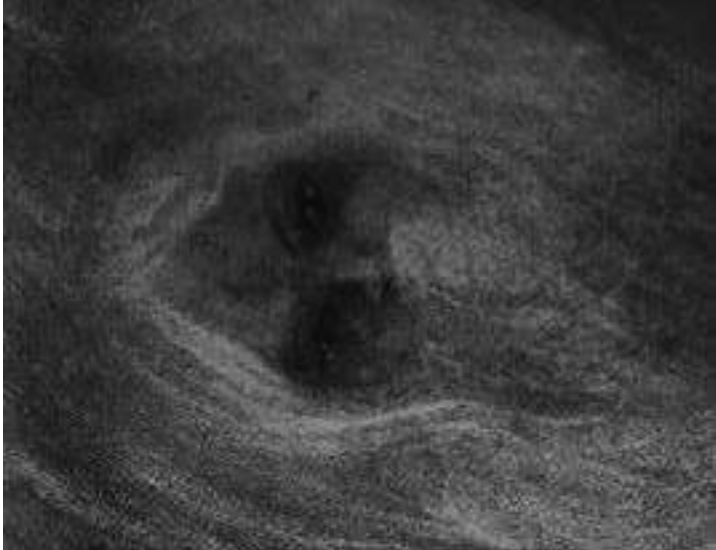
No fa gaire, un amic va tenir la desgràcia de perdre a la seva mare. Va passar de cop, sense cap opció per preparar-se per a un futur sense ella. Un dia hi era i, en son demà, ja no. Aquest amic, mentre fèiem un te, em va explicar que l'única manera que li havia quedat per reconciliar-se amb la pèrdua de la mare, és a dir, per parlar-li, per dir-li que l'estimava, era a través dels somnis i les cançons que ell mateix composava sota el flux d'emocions que, suposo, el deuriem arrossegar. Per què hauriem de menystenir els somnis i la creativitat, si resulta que en els moments més difícils, més intensos, més desesparats, són dels pocs elements que ens permeten fer-hi front, acceptar-los, reconciliar-nos-hi? Per què tot allò que encara no sabem explicar amb equacions o raonaments lògics ha de quedar so-

terrat per capes d'explicacions raonables? I, si és així, per què hi ha reticències a l'hora de cercar aquestes explicacions en aquests àmbits?

No hi ha comoditat en la mort. I tampoc n'hi ha en la vida, malgrat viure-hi narcotitzats. Si mirar als ulls a la mort significa guardar dades al núvol per poder parlar amb els éssers estimats quan ja no hi són, llavors haurem caigut, de nou, al parany. La màgia de la vida segueix sent indispensable i les promeses de Silicon Valley no semblen satisfer la profunditat d'aquests interrogants. Si algun dia s'aconsegueix hackejar la mort, la vida mateixa quedarà coixa, buida, plena de comoditat.

L'època en que veia a la gent com siluetes amorfes de llum va acabar-se. No sé ben bé que en vaig aprendre, de tot allò. Segueix tenint una feina, unes responsabilitats, una vida física que gestiona plena de necessitats, dilemes, pors, il·lusions. L'únic que em va quedar més o menys clar és que calia esforçar-se per viure una vida que valgués la pena ser viscuda. I aquesta, per absurda que pugui semblar, és la millor manera que he trobat de relacionar-me amb la mort. —

Il·lustració extreta de *Universo prohibido*
(Talamonti, 1970)

A circular word cloud where the words 'LA MORT DE LA VIDA DESP' are repeated in a spiral pattern, creating a sense of depth and repetition. The words are arranged in a circular fashion, with 'LA MORT' on the left and 'DE LA VIDA DESP' on the right, spiraling outwards from the center.

LA MORT

A TRAVÉS D'UNA SELECCIÓ DE CASOS DESTACATS DE LA PINTURA DEL SEGLE XIX A CATALUNYA

ALEIX ROIG PALLARÉS

Doctor en estudis humanístics
Especialista en pintura del segle XIX
Comissari d'exposicions

La mort ha estat al llarg de la història un dels temes universals del pensament humà, i de retruc, de l'art. El ventall de representacions és inabarcable, inclús quan ens centrem en un context geogràfic i temporal determinat. Conseqüentment, la present és una tria personal d'algunes representacions de la mort fetes per catalans al segle XIX, o bé, que tingueren un destacat impacte en el nostre país malgrat ser realitzades per estrangers. Altra-

ment, cal dir que aquesta selecció intenta mostrar algunes tipologies diferenciades tant pel que fa al contingut narratiu com a la pròpia forma, i inclús a la seva funcionalitat.

El primer dels exemples correspon una obra de Claudi Lorenzale, *Origen de l'escut del comtat de Barcelona* (fig.1). El barceloní va ser una figura clau de l'academicisme català i del corrent romàntic natzaré a Catalunya, entès com un precursor pictòric de l'ideari de la Renaixença. Va destacar com a formador de grans artistes, entre ells Marià Fortuny, i va mantenir una trajectòria docent excepcionalment llarga gràcies a la seva notable longevitat. La seva influència com a professor i director a l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona va deixar una empremta decisiva en la pintura catalana del segle XIX.¹ L'obra representa la llegenda de les quatre barres de sang. Aquesta història narra que l'escut de les quatre barres catalanes va néixer quan el rei Lluís el Pietós (o Carles el Calb, en versions més tardanes per tal d'encaixar amb l'època de Guifré) va mullar els seus dits en la sang de les ferides de Guifré el Pelós. Després d'una batalla, el rei va passar els seus dits ensangonats per sobre de l'escut daurat de Guifré, creant així les quatre franges roges. Aquest gest, segons la llegenda, va ser un agraïment per la valentia de Guifré en la lluita per l'Imperi Carolingi i va donar origen a l'emblema de la Casa de Barcelona, que posteriorment esdevindria la bandera de Catalunya. Tot i que és una història molt popular, no és un fet històricament provat.²

1

2

posició destacada a la galeria principal del Museu Nacional de les Filipines. L'obra mostra, amb un realisme violent, el moment en què els cossos dels gladiadors morts són arrossegats a l'espoliarí, l'espai on eren desposseïts del seu equipament.³ La cruïra de l'escena bé va valer-ne l'èxit. El patetisme de la mateixa i la força de la sang apel·len l'espectador a través de la morbositat de la destrucció i la brutalitat, sent un cas que allunyat de la idealització romàntica cerca ampliar fins l'extrem els límits del realisme.

Tot i que avui és un autèntic símbol nacional filipí, la trajectòria del quadre passa per Barcelona, on va arribar després que obtingués la medalla d'or a l'Exposició Nacional de Belles Arts de Madrid de 1884. Pintat a Roma, fou adquirit per la Diputació de Barcelona per una suma considerable i integrat als fons del Museu d'Art Modern, precedent del MNAC. A la capital catalana, el llenç va gaudir d'un autèntic furor quan va exposar-se, sent una de les obres d'art més visitades i reconegudes de la nostra història. Malauradament, anys després la peça fou enviada a Madrid per ser restaurada. No va tornar mai més. El 1958, en plena dictadura franquista, Francisco Franco va cedir l'obra a les Filipines com a regal d'estat, en una operació il·legal i unilateral, que desposseïa Catalunya d'un bé cultural de titularitat pública. Avui, l'*Spoliarium* està declarat tresor nacional filipí, fet que dificulta qualsevol possible restitució.⁵

Amb tot, cal realitzar un incís en la bibliografia de l'artista, en la qual la mort també és ben present a partir del pitjor dels crims: l'assassinat.

FIGURA 1
Origen de l'escut del comtat de Barcelona
Claudi Lorenzale i Sugrañes
Oli sobre llenç
1843-1844
Reial Acadèmia Catalana de les Belles Arts de Sant Jordi

FIGURA 2
La senyoreta Del Castillo en el seu llit de mort
Marià Fortuny i Marsal
Oli sobre llenç
1871
Museu Nacional d'Art de Catalunya

3

FIGURA 3
Origen de l'escut del comtat de Barcelona
 Claudi Lorenzale i Sugrañes
 Oli sobre llenç
 1843-1844
 Reial Acadèmia Catalana de les Belles
 Arts de Sant Jordi

FIGURA 4
Últims moments de Felip II
 Antoni Casanova i Estorach
 Oli sobre llenç
 1884
*Ubicació actual desconeguda (fotografia
 procedent d'una col·lecció particular)*

4

Juan Luna va ser un pintor filipí format segons els criteris acadèmics imperants durant la Restauració espanyola i protegit per l'artista Alejo Vera, qui el va introduir al cercle artístic romà. El seu gran èxit arribà amb el citat *Spoliarium*, treball que el consagrà com a artista de renom tant a Espanya com a nivell internacional. Aquest reconeixement li va valer encàrrecs oficials com *La batalla de Lepant* i un lloc destacat en l'escena artística europea, essent l'únic pintor extrapeninsular integrat en projectes d'Estat.

Tanmateix, aquest prestigi s'esfondrà bruscament arran d'un crim que marcaria per sempre la seva trajectòria: el 1892, Juan Luna assassinà la seva esposa Paz Pardo de Tavera i la seva sogra, i disparà també contra el seu cunyat, a qui ferí greument. Els fets tingueren lloc a París i van generar un enorme escàndol mediàtic. Malgrat la gravetat del crim, Luna fou absolt per un tribunal francès al·legant "crim passional" en una decisió que reflecteix el masclisme institucional de l'època. Posteriorment, es dedicà

a activitats polítiques i diplomàtiques sent una figura cabdal de l'independentisme filipí i de l'estat que en sorgí, morint a Hong Kong l'any 1899, poc després d'haver aconseguit el reconeixement internacional del seu país.

Concloent, es tracta d'un gran artista i d'un dels pares fundadors de Filipines, si bé, aquests rols no eliminen ni un boc de la macula de l'aberrant crim que va perpetrar. Sense cap dubte, es tracta d'un dels casos més extrems a l'hora de realitzar l'exercici de separar l'obra (artística i política) de l'artista.⁶

Tornant a la tela *Spoliarium*, com bé hem dit la peça va ser premiada a l'Exposició Nacional de Belles Arts de Madrid del 1884 amb una primera medalla. En aquella ocasió també va obtenir un guardó la que durant tres dècades va ser la pintura més important d'entre les que es trobaven en territori ibèric, sent una producció cabdal d'un dels artistes més reeixits de les nostres terres, i també, una obra dedicada a la mort.

En efecte, Antoni Casanova i Estorach, amic i admirador del citat Portuny i alumne destacat de Lorenzale, va obtenir la medalla de segona classe al certamen madrileny, pel quadre *Últims moments de Felip II* (fig.4), una de les escasses però destacades composicions d'història que va realitzar durant la seva maduresa. Aquest llenç s'inscriu dins la tradició acadèmica de la pintura històrica del segle XIX i comparteix evidents vincles compositiu i temàtics amb l'obra *Isabel la Catòlica dictant el seu testament* d'Eduardo Rosales, un referent del gènere. L'escena representa el monarca Felip II als seus últims instants de vida, envoltat de personatges històrics com la infanta Clara Eugènia, el futur Felip III, Don Cristòfor de Mora, l'arquebisbe de Toledo García de Loaysa i fra Diego de Yepes, el confessor reial. L'atmosfera, solemne i carregada de simbolisme, mostra una cambra decorada amb orfèbreria religiosa i una finestra oberta cap a la capella del monestir de l'Escorial, des d'on el rei escoltava la missa. En primer terme, un taüt preparat reforça la dimensió moralitzadora de l'escena: la igualtat de tots davant la mort.

Actualment, aquest llenç es considera desaparegut. Havia estat donat per la família de l'artista a l'Ajuntament de Tortosa a inicis del segle XX, però la seva pèrdua es produí durant la Guerra Civil Espanyola, quan estava dispostat a l'Església de Sant Domènec, alshores embrió del Museu de Tortosa. Malgrat la seva desaparició, el llenç de Casanova i Esorach es coneix a través d'una fotografia en blanc i negre que permet recuperar-ne parcialment la riquesa formal i el dramatisme de l'escena.

Aquesta obra representa un moment culminant en la trajectòria de l'artista i és també un exemple paradigmàtic de la seva inserció en els circuits institucionals de prestigi de l'Espanya de l'època. Si bé, més enllà del reconeixement entre l'acadèmia, el tortosí va ser celebrat sobretot com un dels artistes més cotitzats del seu moment al mercat internacional, gràcies a les seves obres de sàtira antidelicant, sent aquestes adquirides pels prohoms més notables dels Estats Units.⁷

Dit això, i a tall de conclusió, la mort no només pot ser representada a través de la figura humana. El paisatge també pot evocar la seva presència constant. En aquest sentit, bona part de la producció de Modest Urgell ens la mostra. La mort impregna els treballs d'aquest creador a través de diversos elements simbòlics. Els crepuscles, per exemple, representen la fi del dia. A més, s'hi inclouen referències directes a l'àmbit funerari, com els xiprers, les ermites allunyades del nucli urbà que evocuen la mort, i els ratpenats que apareixen quan el dia s'acaba, i evidentment, els cementiris i les seves tombes sempre omnipresents. Tot plegat genera una atmosfera trista i misteriosa, que proporciona una gran quietud i silenci (fig. 5).⁸

En resum, les representacions de la mort abasten una gran diversitat de formes, funcions i significats, des del mite heroic fins al realisme més cru o la simbologia paisatgística. A través d'aquestes obres, s'evidència com la mort no només inspira temor o dolor, sinó també reflexió, identitat i memòria col·lectiva. Cada artista la interpreta segons la seva sensibilitat i el context cultural del moment. Així, la mort esdevé un mirall del pensament i dels valors d'una època.

Vinaròs, 2025

FIGURA 5
Paisatge
Modest Urgell i Inglada
Oli sobre llenç
1885-1895
Museu Nacional d'Art de Catalunya

Notes explicatives	Fonts de les imatges	Bibliografia
¹ Fontbona, F. (1989, abril). Un Fortuny jove, nacionalista i romàntic. <i>Revista de Catalunya, nova etapa</i> , (29), 101–116.	1 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:_Les_Origens_de_l%27escut_del_comtat_de_Barcelona_de_Lorenzale.jpg	Berenguer i Amat, M. y Cornet Arilla, A. (2024). <i>El retrato más inquietante pintado por Fortuny</i> . Cuadernos de Arte de la Universidad de Granada, 35, 395–413.
² Fontbona, F. (1976). Claudi Lorenzale. A Gran Enciclopèdia Catalana (Vol. 11). Barcelona: Enciclopèdia Catalana. SA. ISBN 84-85194-02-0.	2 https://www.wikidata.org/wiki/Q2794196#/media/File:Mar%C3%A0_Fortuny_-_Miss_Del_Castillo_on_her_Deathbed_-_Google_Art_Project.jpg	Roig Pallarés, A. (2024). <i>Antoni Casanova Esorach (1847-1896): monografia i catàleg raonat</i> (Tesis doctoral, Universitat Rovira i Virgili). Departament d'Història i Història de l'Art.
³ Berenguer i Amat, M. y Cornet Arilla, A. (2024). <i>El retrato más inquietante pintado por Fortuny. Cuadernos de Arte de la Universidad de Granada</i> , 35, 395–413. https://revistas.ugr.es/index.php/eaug/article/view/30469	3 https://en.wikipedia.org/wiki/File:Spoliarium.jpg#/media/File:Juan_Luna_Spoliarium.jpg	Velasco, A. (2023, 25 de febrer). <i>Un quadre espoliat per Franco a Barcelona</i> . <i>La República</i> . Recuperat [7 d'agost de 2025], de https://www.lrp.cat/lrp-arts/article/2255691-un-quadre-espoliat-per-franco-a-barcelona.html
⁴ Navarro, C. G. (2017). <i>Juan Luna's cursus honorum in Spain: Laurels and thorns</i> . A M. Goh & P. Scott (Eds.), <i>Between Worlds: Raden Saleh and Juan Luna</i> (pp. 124–131). National Gallery Singapore.	4 https://en.wikipedia.org/wiki/File:Spoliarium.jpg#/media/File:Juan_Luna_Spoliarium.jpg	Roig Pallarés, A. (2024). <i>Antoni Casanova Esorach (1847-1896): monografia i catàleg raonat</i> (Tesis doctoral, Universitat Rovira i Virgili). Departament d'Història i Història de l'Art.
⁵ Navarro, C. G. (2017). <i>Juan Luna's cursus honorum in Spain: Laurels and thorns</i> . A M. Goh & P. Scott (Eds.), <i>Between Worlds: Raden Saleh and Juan Luna</i> (pp. 124–131). National Gallery Singapore.	5 https://ca.wikipedia.org/wiki/Modes_Urgell_-_Landscape_-_Google_Art_Project.jpg	Martín, R. (2022). <i>Emilia Pardo Bazán y el caso del pintor Juan Luna Novicio</i> . <i>La Tribuna. Cuadernos de Estudios da Casa-Museo Emilia Pardo Bazán</i> , (17), 63–76. © Casa-Museo Emilia Pardo Bazán.

QUAH HA PASSAT
UN DIA, HE VISCUIT UN DIA
MES O UN DIA MEYVS?

LA MORT DEL GEL, L'À MORT DOLÇA

I LAS MUERTES CHIQUITAS

NÉFUR – Laura Pietat Roig Guarch
Cantant, compositora i autora

FOCUS

Néfur. (2023). *The Water, The Lover*.
RPM Records (Vinil). Bandcamp (Album digital)

Quan mor un familiar, més tard o més prompte mos venen les preguntes. Les preguntes que fàrem si encara visqués. Allò que mos hagués agradat saber sobre ell, sobre ella, sobre la seua experiència de vida; i que de sobte —nos n'adonem— s'ha catapullat per sempre més sota una capa oculta, opaca.

Soc d'Uldecona, i fa gairebé quatre anys que col·laboro creativament amb les glaceres d'Islàndia. Les seues veus i la meua s'ajunten per fer música i oferir maneres diferents, noves —i velles a la vegada—, de relacionar-se amb el paisatge. La primera vegada que vaig apropar-me a les glaceres, l'any 2021 amb una beca d'Arts Council England, me les vaig imaginar com si fossen els meus iaïos. Éssers estimats transitant l'última etapa de la seua vida. Què els hi podia preguntar? Què me contestarien? Com los hi podia cantar?

Aquella tardor que me va portar al nord, dels meus quatre iaïos, només quedava en vida ma iaia Píedat. Tot i tindre preguntes a fer-li, l'Alzheimer dificultava obtenir respostes.

L'experiència amb les glaceres me va ensenyar que per comunicar-se amb elles no era

precis preguntar, només escoltar, i obrir-se a un llenguatge sensorial perdut que va més enllà de les paraules. Un llenguatge més antic, i potser, inclús, més directe. Un llenguatge en què hom escolta, i escoltant, sent; i sentint, sap. M'ia iaia Píedat va morir poc després d'aquell primer viatge a Islàndia, lo dia de Nadal, en una mort no-medicinallitzada que me va semblar dolça i suau.

L'ONU ha declarat l'any 2025 com a l'Any Internacional per la Preservació de les Glaceres. Coincidint amb l'any de la publicació del meu àlbum *The Water, The Lover* (L'Aigua, L'Amant); compost amb els sons de les glaceres d'Islàndia i la meua veu, enguany he participat i actuat en diverses conferències de les Nacions Unides; i també està prevista la meua participació i actuació musical dintre el marc de la setmana del clima de Nova York i a l'Assemblea del Cercle Àrtic a Reykjavík. Los científics expliquen que, fem lo que fem a partir d'ara, aproximadament el 50 % de les glaceres estan ja destinades a desaparèixer prematurament degut a la nostra empremta de carboni. No obstant, mos expliquen que encara podem 'salvar' l'altre 50 %, i aquí és on calen canvis estratègics per aconseguir-ho.

Només podem salvar allò que estimem, i només podem estimar allò que coneixem. La certesa que moltes de les glaceres no sobreviuran als nostres fills, néts i besnets, és per a mi la senyal que ara és lo moment d'escollar-les. Tenim una oportunitat preciosa d'escollar, d'aprendre i fins i tot de co-crear amb les seues veus ancestrals i aportar alguna cosa valuosa per les futures generacions.

L'aigua en estat sòlid és magatzem de memòria. Memòria científica —podem saber com era l'atmosfera fa segles— i també memòria emocional, intuitiva, relacional. Les glaceres, els rius, els mars; són cossos d'aigua. Els humans també ho som, lo nostre cos està format majoritàriament per aigua. L'aigua és l'element relacionat amb les emocions i m'agrada pensar en les glaceres com grans magatzems del sentir que nos poden fer d'espill i mostrar-nos tot allò que també està 'congelat' dins nostre.

Escollar la saviesa emocional i ancestral de les glaceres mos pot ajudar a connectar de tot-nada amb aquell llenguatge intuïtiu i relacional perdut. La integració d'este llenguatge mos situa al centre de la interdependència entre tots los éssers vius. I potser només sigue esta escolla allò que mos pugue ajudar, ja no a salvar les glaceres, sinó a salvar-nos a natos mateixos com a espècie.

Magrason, A. S. (2021). *Sobre el tiempo y el agua*. Salamandra.

Un dels llibres que més m'ha impactat en los últims anys és *The Spell of the Sensuous* —traduït al castellà com *La Magia de los Sentidos*— de David Abram. Una de les idees centrals d'este llibre és el fet que els humans, abans de llegir les lletres de l'al·fabet, llegien el paisatge: entenien les senyals dels rius, dels arbres, de les muntanyes i de tot allò vivent amb qui coexistien.

L'últim vestigi d'esta lectura del paisatge la trobem en la generació dels nostres iaïos pagesos i pescadors, que miraven al cel i sabien quan plouria o d'on vindria el vent. Però abans, molt abans d'això, abans que els humans integressen els símbols i els significats de les lletres i abans que estes creessen sons dintre dels cervells en un fenomen de sinestèsia inaudita, la pràctica de la lectura del paisatge era molt més profunda. No servia només per preveure el temps, sinó per orientar-se: en l'espai mateix, en la cultura, en la comunitat, en la vida; i per comunicar-se de manera recíproca (míro la muntanya però la muntanya també me mira, me comunico amb la mar i la mar també se comunica amb mi).

I si reaprenguérem a escollar? I si mos obrírem a guèrem a llegir el paisatge? I si mos obrírem a una comunicació sensorial amb la vida que mos envolta de manera que poguérem reconectar amb la nostra intuïció i certesa interna? Potser la natura, que no és res gaire diferent al que realment son també natos, mos diria coses. Podríem donar força i validesa a esta veu? I si... escoltant, escoltant, poguérem viure en consonància amb els ritmes de la natura, dels planetes, de l'aigua, dels nostres propis cossos? Com mos n'hem pogut allunyar tant?

Quan vaig anar a la glacera perduda Ok com a part del meu projecte enregistrant els sons de les glaceres d'Islandia, esperava, de manera molt conscient, trobar-hi tristesa, trobar-hi la pena i el dolor de quan algú ha mort. Contràriament, podria dir que una glacera morta me va mostrar la joia màxima de l'existència. Allí enmig del no-res me vaig sentir més viva que mai. La glacera havia desaparegut per sempre més, però s'havia convertit en un llac cobert de neu i allà hi regnava una energia creativa, sensorial i sexual molt intensa, gairebé d'èxtasi.

Vaig caminar vuit quilòmetres en silenci, vaig grabar els sons de les meues passes sobre la neu i vaig cantar amb els sons del vent. Estos sons se van convertir en les cançons *The Egg* (L'Ou) i *The Human* (L'Humà), part de l'àlbum *The Water, The Lover*.

Uns dies abans de l'expedició a Ok, vaig tindre una conversa amb l'escriptor islandès Andri Snær Magnason, autor del llibre *On Time and Water* (Sobre el Tiempo y el Agua), en un cafè als suburbis de Reykjavík on també hi era la Björk. Andri me va explicar que un dels significats d'Ok en islandès —que en tenia molts— era *on*, entès com a zigot o cèl·lula primera que conté la unió d'un òvul i un espermatozoide. Me va explicar com esta cèl·lula primordial contenia la informació simbòlica del futur de les glaceres. I vaig snær a Ok i vaig sentir esta energia sexual profunda com a energia primordial, com a energia de vida, com a energia de creació, molt alineada amb el seu propi nom. I me van xiuxiuejar una crida a l'entrega i la rendició al sentir. Recuperar un sentir profund i en tot lo meu ésser era lo que me demanava l'energia de la glacera perduda, encara que no quedés gel.

Ja han passat quatre anys d'aquella excursió extasiada al mig del no-res, i cada vegada vaig entenent més capes d'aquella experiència. Resulta que en una regió del Pakistan, a 4000 metres d'alçada, hi ha comunitats indígenes amb una pràctica ritual que dóna lloc a la procreació de les glaceres (fan que el gel se reproduïska). Los elements més importants d'esta pràctica ritual són la unió del gel femení i del gel masculí, i el cant per a que la unió done fruit. De manera que l'energia sexual, unida amb el cant, el que vaig experimentar a Ok, no és necessàriament un fenomen aïllat sinó que és clau en una zona concreta de l'Himalaia.

De fet, Andri Snær Magnason fa referència a la llegenda d'Audhumla, en què les glaceres

apareixen com una vaca sagrada que dóna lloc a quatre rius de llet que són l'origen del món, tot traçant connexions poètiques, cosmològiques i lingüístiques entre Islàndia i l'Himalaia.

Per molt llunyanes que nos puguem parèixer les glaceres a les Terres de l'Ebre —tot i que n'hi ha al Pirineu—, són part essencial del cicle de l'aigua que abraça la major part de la superfície de la Terra, i que penetra i circula entre les capes internes i externes del seu cos. Les glaceres no desapareixen, es transformen en oceans. L'antropòloga climàtica Cymene Howe està investigant la relació entre el desglaç de les glaceres i l'augment del nivell del mar, connectant a quin mar va a parar cada regió glacial. L'imminent desglaç de les glaceres d'Islàndia i de Groenlàndia afectarà més dramàticament la pujada del nivell de mar al Mediterrani que no a les pròpies costes nòrdiques. Lo Delta també és un iato a qui podem escollir durant poques generacions més.

Allo que passa lluny, mos afecta a prop. La certesa que d'aquí cent anys moltes glaceres desapareixeran i que les generacions futures viuran en un planeta sense elles, i on l'equilibri de l'aigua s'haurà transformat per complet, m'ha portat a plantejar un projecte de llegat artístic, ambiental i espiritual que me sobrevisca i que siga un pont entre les veus de les glaceres que s'estan apagant avui i les noves generacions d'humans que viuran demà.

En una societat on mos han acostumat a la immediatesa i a allo superflu i d'un sol, és revolucionari pensar i crear quelcom que florirà un cop haguem mort. A qui dels vius li importa?

Però mireu Gaudi i la Sagrada Família. En el context del canvi climàtic, hi ha més i més casos d'artistes que estan creant obres que se revelaran en un temps futur, és a dir, postmortem.

Glacier Drops és un projecte per fer arribar les veus de les glaceres d'avui als humans de demà a través de vint-i-vuit persones de tot el món que se comprometen a participar i a ser-ne portadores, rebent la profunditat i la saviesa de les glaceres primer i esdevenint ancestres del futur després. Los missatges de les glaceres que desapareixeran en los propers anys formaran una carta que se dividirà en vint-i-vuit fragments per ser custodiats i passats de generació en generació en càpsules del temps que s'obriran l'any 2125 pels descendents escollits per cada Gota Guardiana o *Glacier Drop*. Si t'agradaria participar en este projecte, pots trobar més informació a nefurmusic.com/glacier-drops.

Per a mi, la poesia també resulta d'una manera diferent d'escollar i de sentir en tot lo cos. Entre les línies i les lletres també hi ha paisatges, profunditat, sensacions, sonoritats, espais i sil·lencis. Magradaria acabar este escrit compartint tres poemes propis i inèdits: *la mort del gel*, sobre l'experiència a la glacera perduda Ok; *la mort dolça*, sobre la mort de la iaia Piedad, i *l'illa de l'Aire*, sobre lo que a Mèxic ne diuen *las muertex xiquitas*, inspirat per una nit capturant sons entre el far i la lluna, a l'illot deshabitat de l'Illa del l'Aire (Menorca).

Islàndia, 2025

la mort del gel

i enmig d'estes carreteres desertes
sento un èxtasi
que sembla que m'hagi de córrer
amb tot el cos

Lo teu perfum m'arriba a cada revolt
i em puja fins al cervell
on es fon amb imatges blanques
de cims nevats
i de milers de microorganismes
que viuen dins la molsa
que abraça els volcans.

Agafes embranzida
i onades invisibles
m'acaricien cíclicament
dels peus al cap.

Sóc una flor oberta
que gosa olorar l'absolut.

la mort dolça

Lo teu cosset respira
i l'aire que hi entra i surt
el fa dansar com la mar en calma
un dia sense vent.

Ahir
los teus ullets me buscaven
provant d'articular l'última paraula.

Llavis de camí impracticable
mos regala quilòmetres
de buit i de sense-ningú.
Geografia desconeguda
que s'emmiralla al paisatge
del subconscient.

Parpelles closes, boca oberta
cada glopada d'aire és una acte
afirmatiu.

Abans no despunte el dia
l'estrella d'hivern t'acaricia
en l'últimíssim èxtasi
en l'últimíssima soltesa
en l'últimíssim gest

d'abandonar-te a la llum.

És el rovell que conté la vida:
- la teua, la meua-

És el rovell que conté la mort:
- la mort del gel
i la de totes les espècies-.

Esguardada pel misteri
del teu silenci, canto,
i m'abandono al blanc.

illa de l'aire

He fet nit entre el far i la lluna,
he pendulat entre l'èxtasi i la son.

He begut glops de mar i de fosca,
he volat rere ulls de gavina
i he endolcit l'espant del seu crit.

He sospesat amb l'ànima
vuit grams
que volen des de l'Àfrica,
aplomats de coratge
en un petit cos:

trobadors de cants de travessia,
traficans de melodia cap al nord.

En la firmesa vera de les roques
he convidat a festa liquens grocs,
he agofat de la mà les sargantanes
i hem festejat el mateix sol

He cruixit cadàvers de mar
i he guarit els ossos
dels vols caiguts.

He ballat tots els colors del dia,
i al punt més fosc de la nit,
m'he cobert la pell d'almbíbar
i m'he deixat penetrar per la lluna.

L'orgasme -m'ha dit ella-
és una finestra trapella
a la mort

amb un caient indefugible
a la vida,
a l'aire,
a l'éter negatiu
que contorneja les pells,
a l'infinita presència
que infla vísceres
i pulsa sangs.

«Hi ha una expressió francesa per definir el moment *petite mort*.
que es produeix just després d'un orgasme: Petita mort és un meravellós eufemisme que descriu un d'aquells instants en què una se sent més viva que mai. I si part de la mort també fos esta actitud d'entrega, de rendir-se, de vessar-se de vida? I si la mort no fos quelcom tan lúgubre, sinó un lloc on es pot aprendre a aferrar-se més plenament a la vida?»

EVA MARTÍNEZ PARDO
Mestra, formadora i terapeuta

FILLES DE FORMIGUES

GESSAMÍ OLESA SANCHO

@creacionsendiferit

Artista, mediatadora i activista cultural

Els llocs, doncs, són com nusos, i els fils amb què estan lligats són línies de caminants (wayfaring). Una casa, per exemple, és un lloc on les línies dels seus residents estan fortament teixides entre si. Aquestes línies estan tan contingudes dins de la casa com ho estan els fils dins del nus. Però deixen una empremta que s'estén més enllà, només per quedar atrapades amb altres línies en altres llocs, com passa amb els fils en altres nusos. [Ingold, 2015:14]

Brolla el so de les campanes, del vent, de les garses, i de passes que l'acompanyen. Un mur que construeix una distància més que física. Un camí que no està asfaltat. Converses a la llunyania, en veu baixa, al final del carrer, entre mig del renill dels cavalls i el soroll de les ferradures...

Un espai no és només un lloc per on «estem» transitoriament o permanentment, sinó que té dimensions invisibles, textures, gustos, olors i rastres. Aquests elements, sovint queden impresos en la fisicitat del lloc, ens parlen d'epoques que no coneixem de forma vivencial, i com una flera de formigues que va cap al seu niu, nosaltres podem resseguir.

Què és un espai?

El concepte d'espai ha estat un tema recurrent i sovint central especialment en sabers com l'arquitectura, l'antropologia, l'art o la filosofia.

Cal assenyalat, però, que quan parlem d'espai en aquest article, tot i que hi tingui l'arrel i una relació estreta, no ens referim a l'espai exterior

fica el poder, ja que l'ordenació, la distribució i el disseny dels edificis genera significats i configura les relacions socials. Així, la institució apareix a través dels edificis. Foucault, a *Vigilar i castigar* (1975) fa un anàlisi genealògic de les institucions penitenciàries i els sistemes penals occidentals. El seu treball consisteix en una crítica profunda a les formes de poder que operen a la societat:

Cal admetre [...] que poder i saber s'impliquen directament l'un a l'altre; que no existeix relació de poder sense la constitució correlativa d'un camp de saber, ni saber que no pressuposi i no constitueixi alhora unes relacions de poder. Aquestes relacions de «poder-saber» no es poden analitzar a partir d'un subjecte de coneixement que seria lliure o no en relació amb el sistema de poder; sinó que cal considerar, al contrari, que el subjecte que coneix, els objectes que coneix i les modalitats de coneixement són alhora efectes d'aquestes implicacions fonamentals del poder-saber i de les seves transformacions històriques. (Foucault, 1975:28)

A més, els espais no només parlen d'un lloc sinó que encarnen una cosmovisió, i poden expandir i normalitzar una manera de fer.

En clau *foucaultiana*, l'espai comú sovint personi-

El poder no només reprimeix sinó que produeix saber i també significats conjunts i rituals normatius. El binomi saber-poder és clau per entendre com funciona l'estructura social. Encara més, l'autor parla de dispositius, en el context de l'operativitat del poder. Per tant, el poder no és un element únic i individual, sinó que es tracta d'una xarxa de relacions complexes que regulen el comportament d'aquesta societat, això inclou discursos, rituals i pràctiques, lleis, arquitectures, coneixements, institucions i normes, entre altres.

Pel que fa a l'espai com a dispositiu de poder, el *Panòptic*, n'és el model més conegut, una arquitectura que genera una auto-vigilància. Foucault assenyalat que els edificis de les institucions escolars, presons, hospitals o fàbriques estan dissenyats per organitzar, vigilar i controlar els cossos. No són neutres: la seva forma és ja un mecanisme disciplinari. Per tant, les construccions no només allotgen, sinó que fan visible: classifiquen, ordenen i registren, al mateix temps que silencien i alluen. Aquest autor fa una *arqueologia del poder*.

Aquesta dimensió disciplinària de l'espai, que regula i condiciona els cossos, també es manifesta —encara que amb una lògica diferent—

en els espais rituals. Si bé aquests no busquen controlar de manera coercitiva, també prescriuen conductes, assignen rols, establint un ordre simbòlic que orienta l'experiència col·lectiva. I això passa també quan parlem de la mort.

Perquè els cementiris són com són? Quins rituals han precedit els que coneixem i perquè cada vegada els rituals i especialment els relacionats amb la mort ocupen menys espai a la nostra societat?

Si comencem per l'inici d'aquestes qüestions, ens caldrà assenyalat el ritual com a element indivisible a la existència humana, tot i que sabem que no n'és exclusiu d'aquesta espècie, si que n'és un tret característic. Quan volem celebrar alguna cosa ens reunim amb les persones que són importants per a nosaltres, si fem anys, encenem velles i les bulem; quan són festes majors ballem la jota, o quan algú mor, li portem corones i rams de flors, per recordar-lo. Regalem obsequis, guarnim els carrers o les cases, olerim beure i menjar, brindem o cantem.

Els rituals socials creen una realitat que no existiria sense ells. No és exagerat dir que el

ritual és per a la societat el que les paraules són per al pensament. És molt probable tenir coneixement d'alguna cosa i trobar després les paraules per expressar-ho. Però és impossible mantenir relacions socials sense actes simbòlics. (Douglas, 1973:89)

Els rituals són accions repetides que reforcen el sentiment de pertinença i que tenen un significat simbòlic important. Alguns dels rituals que coneixem o fem tenen relació amb el pensament màgic. Altres responen a motius socials i pràctics. A banda d'això, podria ser que els rituals expliquin el món i a nosaltres mateixes.

Pel que fa als **rituals de comiat**, la manera com acomiadem els difunts avui difereix de la dels nostres avantpassats, i les diverses cultures mostren una gran varietat de pràctiques. Així, des del Neolític fins al món islàmic actual, els rituals funeraris han reflectit creences i jerarquies socials: el Neolític destacava per col·locar els cadàvers en posició fetal amb objectes invocadors; Egipte, per preparar-los segons els llibres dels Morts i tombes monumentals; Ibers i Celts, per la incineració amb aixovars, armes i

FIGURA 1

40.544085, 0.480850

Gessamí Olesa Sancho

FIGURA 2

40.54387876836073, 0.48128183023911564
Gessamí Olesa Sancho

dimars funeraris; Grècia, per posar una moneda a la boca del difunt i banquets commemoratius; Roma, per diferenciar enterraments segons la posició social; l'islam, per la neteja ritual amb aigua perfumada i enterraments austers.¹

En aquest sentit, el ritual forma part de la nostra manera d'explicar i explicar-nos el món; i per tant d'explicar d'alguna manera la mort (si és que es pot explicar). Tot i això, en la contemporaneïtat, aquests, sembla que estan perdent força. L'acceleració associada a la tecnologia, la qual impacta directament en la nostra manera de veure el món, el sistema econòmic que vivim, creen nous modes de vida: estan inundant la terra, esborrant símbols i descompassant músiques antigues.

Pensadores com Nancy Fraser² o Eva Illouz³, parlen de les contradiccions del capitalisme i com aquest és el règim del que emanen les tipologies de relacions humanes existents.

Els rituals són accions simbòliques. Transmeten i representen aquells valors i ordres que mantenen cohesionada una comunitat. Generen una comunitat sense comunicació, mentre que avui predomina una comunicació sense comunitat. (Han, 2020:6)

Per un costat, Han reflexiona a les seves obres sobre les característiques de les societats actuals. Aquest plantejament posa en relleu com, en les societats contemporànies, la dimensió simbòlica dels rituals perd força davant d'una comunicació massiva i superficial, sovint mediada per les tecnologies digitals:

Els rituals configuren les transicions essencials de la vida. Són formes de tancament. Sense ells, lliscaríem d'una fase a l'altra sense solució de continuïtat. Així és com avui envellim sense arribar a fer-nos grans. O bé ens quedem com a consumidors infantilitzats que mai no maduraran. (Han, 2020:28)

Sense aquests rituals, dirà Han, ens quedem sense brúixola, i això ens pot portar a la pèrdua de sentit, les experiències viscudes i aquells esdeveniments importants passen sense ser percebuts. Per una part, els rituals de dol, cada vegada tenen menys espai-temps a la nostra societat i hi ha certs rituals que estan desapareixent. Els espais principals als pobles actualment són eminentment catòlics o laics. Sentir que la mort fa nosa, i

que com menys temps en parlem, crec que és una constant a la nostra societat i s'ha invisibilitzat.

Per l'altre, hi ha una certa transformació en marxa, llavors que estan començant a germinar, brots tendres. Exemples d'això són *DU-DA*, un col·lectiu que qüestiona les nostres maneres de cohabitar per imaginar altres presents i futurs possibles des de sensibilitats crítiques des de l'art o la mediació; i en uns altres termes, *L'Associació per a l'acompanyament al Final de la Vida Hospiciat*, creada per un grup de persones que a través de les seves experiències vitals i professionals comparteixen l'objectiu comú d'oferir a la societat una altra manera d'afrontar el procés del final de vida, fent-lo més humà, digne i respectuós, cobrint així una necessitat existent al nostre país.

L'art contemporani també s'ha aproximat a la memòria, els rituals i la mort. D'aquesta índole són les obres de Chiharu Shiota (1972) i Cristina García Rodero (1949). La primera s'hi

aproxima mitjançant grans instal·lacions textils

que construeixen un món, una estètica plena de matisos, i que ens traslladen a un estat anímic.

La segona, és una fotografia que explora les tradicions, les festes populars i el folclore amb un enfocament conceptual i simbòlic, el seu treball abraça l'etnografia, l'art i el gènere documental.

Les coordenades principals d'aquest treball són l'església parroquial de Sant Miquel, i el seu entorn, construïda entre els segles XVI i XVII, la qual va ser ampliada pel creixement demogràfic entre els anys 1860-1870 i l'actual cementiri municipal que es va construir l'any 1832. Però, especialment ho serà el camí recorregut, capitat per una càmera analògica i un carret en blanc i negre.

A l'inici, quan em vaig plantejar aquesta proposta, em va interessar que la imatge que captes dels espais no fos nítida, sinó que tingués pes, cos i matèria. Tot i estar digitalitzades, les fotografies conserven el seu to analògic.

Cal remarcar que la fotografia té la capacitat de fer present allò que sembla invisible. Quan

FIGURA 3

40.54387876836073, 0.48128183023911564
Gessamí Olesa Sancho

FIGURA 5
40.5480713247858, 0.4897010112484481
Gessamí Olesa Sancho

FIGURA 6
40.5480713247858, 0.4897010112484481
Gessamí Olesa Sancho

de l'església hi ha llosetes amb inscripcions que recorden que, antigament, la nau principal era l'única part existent. A mitjan segle XIX es va construir l'absis i, amb aquesta ampliació, es va aplanar el terra de l'església. En aquell moment es van retirar moltes llosetes funeràries, coincidint amb la construcció del nou cementiri el 1832. Es van traslladar les restes humanes de l'església al nou cementiri, i les llosetes es van reutilitzar per pavimentar l'ampliació posterior. A l'interior de la nau, en un contrafort prop de la porta lateral, hi ha una làpida sepulcral amb la data «1632», [Figura 2]

L'església parroquial de Sant Miquel d'Alcanar està situada al nucli antic, on s'alça al capdamunt d'una escalinata. La façana és de carreus ben tallats i presenta un aspecte de fortalesa, ja que té una garita a l'angle dret. A més, la porta és renaixentista i al damunt hi ha una petita rosassa. D'altra banda, el campanar, adossat a l'esquerra, passa de base quadrada a cos octogó-

nal i està decorat amb pinacles. Finalment, tot i els elements renaixentistes, la coberta és gòtica i acaba en un absis poligonal amb volta de creueria. [Figura 3]

I el nou i actual cementiri d'Alcanar, construït al segle XIX, es caracteritza per la presència de panicons pertanyents a les famílies més adinerades i influents del municipi, que representaven les classes benestants de l'època. Inicialment, fins a l'any 1916, el cementiri va ser de titularitat parroquial. Amb el pas del temps, el cementiri va passar definitivament a ser de titularitat municipal. [Figures 4, 5, 6 i 7]

I si situés les meues mans obertes i m'adaptés allò que em pugui donar?

El nostre recorregut, també s'atura a les anomenades creus de terme, les quals tenien la funció de marcar els límits municipals. A més de la seva funció delimitadora, sovint aquestes creus també

6

del Remei, diem probablement perquè no s'han trobat restes d'aquesta necròpolis, segurament els treballs agrícoles que hi hagut al llarg del temps ho han dificultat. Cal remarcar que les restes que es podrien haver trobat són menys pesades, això dificulta també que el rastre hagués pogut aparèixer; ja que els morts s'incineraven i per tant, el que trobaríem seria un recipient ceràmic.

Quins rastres de memòria hi queden?

En concret, el cementiri antic, del qual sí que n'hi ha vestigis, es trobava extramurs. Les muralles, anaven per darrere de l'església, pels carrers de la Raval, i Raval de Sant Isidre, arribant a la Torre del Carrer Nou, Claveguera i Pedrell per on tancava. [Figura 1]

Ens hem d'imaginar un cementiri molt diferent al que hi ha actualment construït. Hi trobaríem per exemple, làpides al terra, això seria per a les persones comuns, en canvi, per a persones destacades, famílies importants o infants, hi haurien hagut enterraments dins de l'església.

Al s.XIX, en un moment de creixement demogràfic i en que no es considerava saludable tenir el cementiri a tocar del nucli poblacional, es busca una altra localització. A l'entrada

retrato els espais rituals entorn de la mort, no estic mostrant només parets, carrers, interiors o objectes; sinó allò que realment emergeix, és el buit que aquests espais custodien.

En aquest sentit, la imatge fixa fragments d'aquest temps suspès. Un cementiri, una església o un carrer no són únicament escenaris; són dipòsits de records col·lectius que la càmera pot rescatar i tornar a posar davant dels ulls. Així, es tracta d'un procés que implica una pausa i observació, també preguntes.

I si m'aturés i escoltés el que em pot dir aquest espai?

Allò invisible es manifesta a través del contrast entre llum i ombra, de les textures gastades, de la quietud captada en l'absència de color. D'aquesta manera, les imatges no només documenten els espais rituals d'Alcanar, sinó que els tornen a llegir; i obren un lloc on art i antropologia es troben.

Com es construeix la memòria dels espais rituals?

El primer cementiri d'Alcanar, probablement estava situat al que avui és el jaciment de la Moleta

tenien un ús ritual i funerari: eren el punt fins on s'acompanyava el ferretre de les persones difuntes abans d'emprendre el camí cap al cementeri, i on es feia el darrer comiat. Ens situem al Carrer del Mar. [Figura 8]

Un altre punt important és un element decoratiu situat a l'entrada del cementiri. Seguint Helena Fibla, historiadora local, aquest element podria estar relacionat amb algun espai de caràcter ritual, atesa la seva ubicació actual, i les característiques formals que presenta, tot i que la seva funció original no està documentada. [Figura 9]

Els rastres, els passos i les petjades són com ecos que queden suspesos en la foscor de la nit. A la distància, es sent una remor. És possible i fa sentir recollir el passat des d'un present que cada vegada va més ràpid? I com assenyalen el grup valencià Zoo, qui parlarà en les oliveres si

tothom marxa del poble? Qui custodiarà els rius, els boscos i el vent?

Potser, precisament fa més sentit que mai, conèixer els elements simbòlics i torna a la materialitat davant de la incertesa. Obrir-se al plor, enfront de la pèrdua i finalment transformar-se en una font.

Alcanar, 2025

Agraïments especials a Helena Fibla Reverter, historiadora local i autora de diversos llibres, pel seu assessorament.

FIGURA 7
40.5480713247858, 0.489701011248481
Gessamí Olesa Sancho

FIGURA 8
40.54706754819458, 0.488889763976285031
Gessamí Olesa Sancho

FIGURA 9
40.54351537186066, 0.48490187004183133
Gessamí Olesa Sancho

Notes explicatives

¹ El Temps. (2012, agost). El Temps, núm. 1470. https://www.eltamps.cat/documents/eltamps_2012_08_1470_00

² Rosa, H. (2013). *Social acceleration: A new theory of modernity* (J. Trejo-Mathys, Trans.). Columbia University Press

³ Fraser, N. (2018). La crisis del capital y los cuidados. *Nueva Revista Socialista*. Recuperat de <https://nuevarevistasocialista.com/portfolio/nancy-fraser-la-crisis-del-capital-y-los-cuidados/>

⁴ Illouz, E. (2007). *Intimidades congeladas: Las emociones en el capitalismo*. Katz Editores.

Bibliografía

Augé, M. (2003). *No lugares: Introducción a una antropología de la sobremodernidad*. Madrid: Gedisa.

Douglas, M. (1973). *Pureza y peligro: Un análisis de los conceptos de contaminación y tabú*. México: Siglo XXI Editores.

El Temps. (2012, agost). El Temps, núm. 1470. https://www.eltamps.cat/documents/eltamps_2012_08_1470_0038_0043.pdf

Foucault, M. (1983). Vigilar y castigar: Nacimiento de la prisión (ed. en español). Madrid, España: Siglo XXI de España.

Foucault, M. (1984). *De los espacios otros. En Arquitectura, Movimiento, Continuidad*, 5, 46—49.

Fraser, N. (2018). La crisis del capital y los cuidados. *Nueva Revista Socialista*. Recuperat de <https://nuevarevistasocialista.com/portfolio/nancy-fraser-la-crisis-del-capital-y-los-cuidados/>

Han, B.-Ch. (2020). *La desaparición de los rituales. Una topología del presente* (A. Ciria, Trad.). Barcelona, España: Herder Editorial.

Heidegger, M. (2000). *Ser y tiempo* (32a ed.). Madrid: Trotta.

Hertz, R. (1960). *La mort i la representació col·lectiva*. In M. Mauss (Ed.), *Sociología religiosa y folclore* (pp. 1—83). París: Presses Universitaires de France.

Illouz, E. (2007). *Intimidades congeladas: Las emociones en el capitalismo*. Katz Editores.

Ingaltd, T. (2015). *Contra el espacio: lugar, movimiento, conocimiento*. Mundos Plurales, 2(2), 9—26. Recuperat de <https://revistas.laconsandes.edu.ec/mundoplurales/article/view/1982>

Lévinas, E. (1994). *Dios, la muerte y el tiempo*. Madrid: Síntesis.

Rosa, H. (2013). *Social acceleration: A new theory of modernity* (J. Trejo-Mathys, Trans.). Columbia University Press.

“La por de la mort és la por a la vida que no hem viscut.”

ELISABETH KÜBLER-ROSS
Psiquiatra pionera en l'estudi de la mort i el dol

Parlem de la mort

de quatre veus

Parlar de la mort és parlar de la vida en tota la seua complexitat. En esta entrevista a quatre veus explorarem com prenem consciència de la mort i com les pèrdes i les experiències transformadores modifiquen, o no, la nostra manera de veure i viure la vida. Reflexionarem sobre els rituals que caldria recuperar o reinventar, sobre les «morts invisibles» que sovint passen desapercbedes i sobre la manera com podem afrontar-les col·lectivament. També explorarem si l'art pot ser una eina per fer la mort més habitable, comprensible o significativa en la nostra quotidianitat.

Entre estes quatre veus hi ha la de **Rafael Torno Cuenca** [RTC], artista, productor cultural, editor i comissari autodidacta, amb una pràctica marcada per la multidisciplinarietat; la cultura popular, el joc i una persistent vocació de contradicció. Formant-se en els anys setanta en un context de resistència, des de l'hiperrealisme fins al punk, la seua trajectòria ha combinat accions artístiques, performatives i comunitàries amb la investigació de processos de memòria, oblit i activació social.

Un exemple clar de la seua pràctica és el projecte *1P31. La fuerza del recuerdo es la capacidad de amar*, un memorial al cementeri de Llíria. Esta proposta ofereix una aproximació popular, científica i simbòlica a les «males

herbes» que creixien al camí on els presos eren transportats abans de ser fusilats, com a imaginari de les presències invisibles de les víctimes.

Amb els alumnes de l'IES Camp de Túria, Rafael va transformar este relat en una experiència sensitiva: la recollida d'herbaris, la vivència del buit i la seua materialització en l'espai públic, permetent així la percepció d'un passatge ocult, probablement l'últim recorregut viscut pels fusilats i soterrats a les fosses del cementeri.

També parlem amb **Dolores Paz** [DP], ampositiva de 84 anys que va començar cosint i dedicant-se al món de la moda, fins que més tard es va lluitar als treballs de cura. Nasqué en temps de postguerra, ha viscut sempre guada per la fe i pel camí de Déu. La seua veu és la d'una generació que ha conegut la pèrdua des de la infància i que afronta la mort amb una mirada espiritual, clara i directa. El seu llegat és la família i la convicció que «el més enllà és real».

Andreu G. Serra [AGS], amb nom artístic Ubaldó, és un multinstrumentista ebrenc establert a Londres que es mou entre el punk DIY, els ecos ambientals i el blues pantanós del Delta.

Amb guitarra, vents, piano i textures variades, teixeix una música íntima i calida, capaç de transportar-nos a territoris remotos però fer-nos sentir a casa. Ell en diu *napcore*: una

barreja de minimalisme i experimentació que, amb la senzillesa dels mestres, expressa textures i melodies que t'eleven inevitablement.

El seu tercer disc, *Casa* [Urpu i musel, 2019], és el seu projecte més personal: un diàri sonor concebut a Brussel·les, entre reformes d'una casa d'amics i un procés vital de canvi i introspecció. Allà, cada gest —arreglar un jardí, salvar un arbre, reconstruir parets cremades— es va convertir en una lliçó i en música. *Casa* parla de l'edifici que habitem, però també del lloc on sentim que pertanyem; un equilibri fràgil entre interior i exterior, entre arrel i desplaçament.

Tot i que «esta tot molt mal», Andreu transforma la foscor en lluminositat sonora. El seu art apunta a noves formes de millora i transformació del món que habitem. La nit és fosca, però ell està bé.)

Finalment, parlem amb **Eva Vázquez Bonavilla** [EVB], mestra i autora d'*Aldover*, amb una formació en Educació i Antropologia. És coneguda pel seu compromís amb temes socials i ambientals, i això es reflecteix en la seua obra literària.

El seu llibre *Contes com a antídote*, *El ps del que expliquem*, publicat per l'editorial Lo Diable Gros, és un recull de contes on l'autora busca contrarestar els efectes tòxics de la societat actual, abordant temes com les guerres, la lluita LGTBI, les diferències culturals, la contaminació

del planeta, l'espòli a països pobres o el masclisme en els contes tradicionals. Esta obra és una invitació a repensar les narratives dominants i a explorar alternatives que promoguen una societat més justa i equitativa.

Recordes la primera vegada que vas prendre consciència que la mort existia?

RTC: No sé si es pot parlar de consciència, potser només d'un tall en el temps. Recorde la meua tia, la mateixa que em va salvar d'un accident quan tenia tres anys, i d'aquell gest em restia una clàvcula que encara grinyola quan canvia el temps: una cicatriu que diu que visc per ella. Una nit, no em deixaren dormir a casa dels tios i vaig quedar enfront, a la intemperie d'una absència que no entenía. Els cosins repetien com un eco: «la tia Teresa s'ha mort». No sé si allò era comprendre o només sentir el buit. Poser la consciència no és mai un acte, sinó una fissura que s'obre i ja no es tanca.

DP: De sempre. Jo era xicoteta, i morien amics meus i amigues. Anava a vore gent que tenia tuberculosi i de tot. Era la postguerra, com vols que fos. Tenia de tres a cinc anys. No recordo amic que se'n va anar, perquè allí morien molts. A més, a mi em feia temer vore'ls. Recorde alguna abuela quan vivíem al carrer Sevilla. També cosins amb tuberculosi.

AGS: El primer record que tinc de coses relacionades amb la mort, a vore... Mon iaio, quan jo tenia vuit anys. I després, una miqueta més tard, una germana menuda d'un xaval que tenia la meua edat, que mons pares i sons pares eren amics. Però no n'acabava de ser conscient del tot. Sabia què era la mort, però crec que la primera vegada que em va pagar una *pipa* torta, va ser una altre iaio. Ma iaia se va tornar a casar. Jo ja tenia uns disset o divuit anys i recordo que me va pagar *pipa*. La de mon iaio patern, que va ser al 2021, va ser bastant dura.

EVB: Suposo que de ben menuda vaig prendre consciència de la mort quan alguns dels animals que vaig cuidar van morir i després els enterràvem a l'hort. Recordo algun gatet de casa, com la Nala. Però sobretot van ser moltons malferits del carrer que agafava amb mon pare; els cuidàvem i intentàvem salvar-los, tot i que, malauradament, no sempre era possible.

D'altra banda, a l'escola vaig prendre consciència de la mort humana, una experiència que fins llavors no havia viscut. Va morir una monja i ens van fer passar, un per un, en fila índia, per veure el seu taüt. De fet, no sé si és la meua memòria que menganyia o si m'invento coses, però és tan fort el que recordo: ens van obligar a donar un beset al vidre del taüt, on estava el seu cap. Recordo veure-li la boca cosida, una imatge que em va impressionar molt, igual que a la resta de l'alumnat.

Hi ha alguna mort que t'haja transformat la mirada o fins i tot canviat la manera de veure la vida?

RTC: La del pare, la d'un amic... però parlar de transformació és posar massa solemne. La vida no canvia perquè un mor; la vida no té aquesta delicadesa: segueix, indiferent. El que canvia és la densitat de l'aire, la manera com el temps pesa. Arrossega la tristesa, i ella et modela com un sediment. Més que transformar, desgasta.

DP: No, perquè jo sempre ho he tingut clar. Quan tenia tretze anys me vaig convertir de Déu i he vist la mort d'una altra manera. El més enllà és real. La Bíblia diu: «la mort, i després el judici». Però si Jesús va morir per naltros, els que creem no tindrem *juicio*.

AGS: Sí, la que comentava de mon iaio, perquè era un referent per a mi, una persona molt important. I és bastant rara, però de vegades hi ha músics que em toquen tan a dins que quan morim, m'aleïa. Me quedo setmanes... Quan escollo la seua música penso que miagrària coneix'e'ls, fumar un *piti* i parlar de la vida en esta persona. Mark Hollis, de Talk Talk; o Brian McBride, de Stars of the Lid, així recentment. La música té esta cosa que, de vegades, no coneixes a una persona però te pot fer pensar que la coneixes per lo que te pot arribar a transmetre lo que ha fet, ja sigui en pintura, música, o el que sigui. Però en este cas, a mi el que em fa manejar les coses que tinc per dins és la música.

EVB: Sens dubte, una de les persones a qui he estimat més és la meua iaia materna. La volia moltíssim! Va estar malalta del cor i patint des que tinc us de raó. Sempre em deia que volia morir sense patir, que resava perquè un dia se'n hània a dormir i no es despertés. I així va ser. El més important és que vaig ser jo quan només tenia nou anys quan li vaig trobar, de bon matí, asseguda al sofà. Em va costar entendre que estava morta, però quan ho vaig comprendre, no vaig fer altra cosa que abraçar-la i acomiadar-me'n. Després vaig avisar la resta de la família.

A l'enterrament no vaig anar-hi, tal com ella m'havia demanat. També em va dir que no plorés per la seva mort, ja que sempre havia estat patint, i m'ho havia d'agafar com un merescut descans. No recordo plorar durant molt de temps. Més endavant suposo que sí, encara que no ho acabo de tindre clar. Per fi descansava, la iaia.

És curiós perquè no és l'única ocasió que he tingut contacte amb la mort. Per posar un altre exemple, la meua iaia paterna es va morir quan jo era més gran, justament quan estava a l'hospital fent un torn per cuidar-la. Vaig poder veure el seu últim sospir i com li canviava la cara. La mort no em fa gens de temer i crec que és gràcies a la relació que tenia amb la meua iaia materna i que m'en parlava sense tabús.

Et fa més por la teua pròpia mort o la dels altres? Per què?

RTC: La meua mort no em preocupa; he estat a prop algunes vegades i només és un instant, un tall sense horitzó. El problema és la mort dels altres, perquè no és un instant sinó un excés: una presència absent que és quedada adherida. La pròpia mort és un pas; la dels altres, una càrrega.

DP: Temor no m'en fa cap. A mi me fa pena la mort dels incredibles. Per exemple, en tu (assemylant a la seua net), joestic orant sempre, de nit i de dia, perquè Déu te toque i t'obriguen els ulls. La mort arriba quan menys ho esperes. El que hem de fer és estar preparats, jo crec que darrere d'esta vida n'hi ha una altra, i que Jesús ja va donar comptes a la creu.

AGS: Més fa més temer la mort dels altres, sobretot de les persones que m'estimo. De la meua mort me fa més temer que m'estimo. De la meua, però per mi, jo penso que mos tornarem a transformar: i la nostra ànima se'n va a un altre cos o a un altre pla i torna a nàixer, per dir-ho d'alguna manera. I son els que es queden els que patixen. He viscut alguna cosa relacionada amb intents de suïcidi i fa mal pensar que aquella persona se n'ha estat a punt d'anar.

EVB: Em fa més temer la mort de la gent que estimo que no pas la meua pròpia. Ara bé, sempre he pensat que els meus pares haurien de morir abans que jo, perquè, si no, el sofriment que patirien seria immens. Cap progenitor no hauria de sobreviure la seua prole.

Pel que fa a mi, he de confessar que la meua pròpia mort no em fa gens de temer. Quan arribe, serà benvinguda, i, d'alguna manera, també merescuda. Patixo una malaltia crònica dels disset anys i em fa mal tot, encara que no se'n pot res. Al dolor t'hi acostumes amb el temps, però això no vol dir que tingues la qualitat de vida que voldries. Per tant, o inventen algun medicament que em permeta viure sense dolor, o no m'imagino sumant anys i més anys així. En resum, no espero la mort, però no em fa cap por, pels motius que us acabo d'explicar.

Això sí, reconec que hi ha maneres de morir que fan més temer que altres. Crec que el tipus de mort m'alt a veure amb la por que genera: no és el mateix que una persona jove i sana more de repent en un accident que no pas que ho faci una persona gran de velleïta. Les malalties llargues i plenes d'agonia també em fan temer, sobretot si penso en algú de la meua família que les pogués patir, com ara un Alzheimer.

Quins rituals creus que necessitem recuperar o reinventar per afrontar la mort?

RTC: El ritual no ha de ser religiós, però tampoc ha de ser funcional. Necessitem gestos que no expliquen res, que no comuniquen res i que, precisament per això, ens permeten reconèixer-nos. Hui vivim en una comunicació sense comunitat, en una pèrdua de ritual que ens condemna a la dispersió. Però el ritual potser no s'ha de recuperar, sinó inventar des de la interrupció. No un consol, sinó una forma d'aturar el flux.

AGS: No sé quins rituals podem recuperar, perquè a la nostra cultura tampoc n'hi ha molts, o almenys jo no els conec. Però s'hauria d'ensenyar a parlar-ho amb naturalitat des de que som petits i a portar-ho d'una manera més alegre. Hi ha altres cultures que s'aïguen —aquí hi ha gent que també ho fa— per celebrar. Ho fan d'una manera més alegre, tot i que la manera en què la perso-

AGS: Des del covid m'estic fixant que a Barcelona, o inclús a Terres de l'Ebre, hi ha molta gent que viu al carrer. No sabem com ni quan morren estes persones. Són persones invisibles que ja no serveixen a la societat esta que mos hem inventat i és bastant trist. Hi ha altres molts que resulten més properes, les que veiem per la tele, que són igualment importants. Però les persones que viuen al carrer, que les veiem quasi cada dia, i a Espanya cada vegada n'hi ha més, incús als pobles més petits —a Brusel·les vaig passar per l'estació del sud, on sempre n'hi ha hagut moltes, però ara n'hi ha fins i tot a Amposta, on n'hi havia hagut mai, i fins i tot gent jove. Això diu molt d'una societat que se'n va a *piqué*. És difícil ajudar-les. N'hi ha que no es deixen. Però a totes les persones migrades que arriben aquí, aquí sí que podem fer coses per a ajudar-los, però als de dalt no els interessa.

Unes altres morts invisibles a la nostra societat, a les quals s'hauria de fer front d'una manera més activa, són els suïcidis. Moren una burrada de persones al món per suïcidis, i no se'n parla. És un gran tabú. Quan algú pateix, el sistema no funciona. Pastilles i avant. És bastant greu i trist, però està silenciata.

EVB: Soc mestra i tinc l'alumnat gran de l'escola. A l'aula en parlem cada curs, les morts invisibles per a mi són els suïcidis. Si la mort és un tabú, dels suïcidis directament ni se'n parla. I la gent se suïcida, per tant, n'hauriem de parlar.

Que siga un tabú tan gran pot comportar conseqüències psicològiques nefastes per a la gent del voltant de la víctima ja que és un estigma per a la família de la persona que s'ha suïcidat.

En moments tan dolorosos, penso que és un patiment atorgat que no caldria si es parlés del tema obertament. És evidentment que el pes de la religió cristiana encara hi juga un paper important en tot este tema, perquè sempre s'ha considerat un pecat.

Quin t'agradaria que fos el teu llegat una vegada no hi sigues?

RTC: No vull llegat que pugui ser mesurat ni capitalitzat. Si de cas, deixar rastres inútils, frívols i impossibles, esquerdes que facen vacillar la idea que tot ha de servir per a alguna cosa. El llegat no com a monument, sinó com a ruïna.

DP: Que tota la meua família estiga al camí. Este és el meu llegat i la meua il·lusió, Jesús va dir: «Soc el camí, la veritat i la vida». I jo això ho crec tot.

AGS: Uf, no ho sé, jo faig coses i suposo que algunes se quedaran aquí fins que el món s'acabi, i algunes altres no. Per això per a mi és molt important fer coses amb les mans i fer coses a un pla físic. Per a mi és com si fos un ritual. La música per a mi és lo més pur i quan pujo a un escenari o quanestic tocant a casa o amb amics, és un ritual, i això és més efímer. Però, al final, també queda d'alguna manera de forma energètica, podríem dir. Però al final, dins de

la mort acaba definit com es viu l'enterrament. Però penso que si que hauríem de fer més rituals i buscar de connectar d'una manera més pura i sense que coste tant diners. Al final la mort és una cosa natural, com naixer, i no hauria de ser un maldecap econòmic. Moltes vegades sent el que valen els taüts, o com funciona a nivell burocràtic, i val una pasta. Sé que moltes vegades se moren als EEUU i no tenen diners per enterrar-los. Menys màrmol i més creus de fusta boniques i tallades en *carinyo*.

EVB: Encara que als tanatoris la gent acompanya els familiars de la persona morta, crec que este acompanyament podria anar més enllà. Caldria un dol col·lectiu que durés el temps que realment necessita cadascú i no es limités a un parell de dies ni tampoc a un lloc en concret, com passa ara. Penso que ni tan sols dins les famílies es fa el dol com cal. Es mor algú i es passa pàgina, almenys col·lectivament, però la processó va per dins.

Necessitem parlar de la mort sense tabús, tant a casa com a l'escola o al carrer. Hem d'aprendre a veure-la com una part més de la vida. Això costa, perquè no tenim eines per gestionar la tristesa o el sentiment que sorgeix. Per això, hauríem de repensar quin tractament volem donar a la mort, perquè no continue sent un tabú que, en realitat, no ens beneficia gens.

Este estiu vaig viatjar als països escandinaus i em van encantar els seus cementiris. Vaig pensar en els nostres, i la diferència és clara. Aquí no són ni amables ni fàcils de visitar, tot al contrari d'allà, on la gent hi passeja cada dia, fins i tot amb els gossos.

Els seus cementiris són espais oberts, amb jardins i tombes a terra plenes de flors que els familiars cullen amb estima. Crec que no és el mateix pensar que moriràs i et tancaran en un nínxol gris i fred, que imaginar-te descansant en un lloc com els que us descriu. Potser per això, cada vegada més gent opta per la incineració.

Quines són les «morts invisibles» de la nostra època i com les podem afrontar col·lectivament?

RTC: Parlem de morts invisibles com si sabem distingir-les de les visibles. Però que vol dir morir quan allò que desapareix continua latent? Hem deixat perdre llengües, cultures, sabers que no encaixaven en cap classificació. Són morts? O són espectres que insisteixen, esperant ser invocats? Potser la mort invisible és precisament la que no podem enterrar perquè no sabem si és cadàver o llavor.

DP: El món està mort, completament mort, això diu la Bíblia. Invisibles poden ser els xiquets que moren a l'Àfrica, els cristians perseguits, i també els avortaments. Això és terrible, el crim més gran. Els avortaments [naturals] són ànimes de Déu, però els provocats són un assassinat. Les violacions són terribles, però aquells homes pagaran, perquè això de violar és algo espantós, i avui n'hi ha cada dia.

tot això que mos envolta, natros som com una guspira que passa i després desapareix, i ja està.

EVB: No hi havia pensat mai. Suposo que pel fet de ser mestra, m'agradaria que tot aquell alumnat que be tingut durant els anys de docència es pogués comportar coherentment dins la societat amb tot el que ha après de mi. Però està clar que no cal que estiga morta per a desitjar això. Així que no sé molt bé com respondre, ja que no penso en res important que jo haja pogut dir o fer.

Es cert que no soc mare i tinc una casa en propietat, i això em fa pensar en el futur. Em preocupa que passarà el dia de demà. M'agradaria que, quan ja no hi siga, la casa o els diners obtinguts de la seva venda poguessen destinar-se a una bona causa. Però és una cosa que em volta pel cap i que hauria d'arreglar en vida.

Creus que l'art pot fer «habitable» la mort?

RTC: L'art no fa habitable res: obri paradoxes, produeix esquerdes. Potser només això: no domestificar la mort sinó fer-la més estranya, més incòmoda, menys apropiable. L'art no consola, però permet que la paradoxa ens travesse obrint de nou sentit.

DP: L'art és un sentiment, una gràcia que té la persona, i és algo bonic. Però la mort arriba quan arriba. Jo tenia una amiga que li havien de donar sang cada dos per tres i un dia va dir: «Ja no vull més sang». I se'n va anar tranquil·la. Quan tens fe, la mort no és problema.

AGS: L'art o els actes performatius poden ser una manera de traduir la mort o de portar-la a un pla físic, a fer-mos traduccions per a que entenguem això tan abstracte que és la mort.

EVB: I tant, és una manera d'apropar-nos-hi més amable i menys traumàtica. Ens permet connectar emocions sense tanta temor, penso.

No fa ni un any vaig assistir a un home-natge que li feien al company d'una amiga meua que havia mort. Va ser realment commovedor! Desenes de persones ens vam reunir en un castell i vam celebrar-hi una festa plena de vida i records.

Va ser una jornada intensa i profundament emotiva, en que no va faltar absolutament res. Es van llegir poemes en record d'elli i d'altres persones que, com ell, havien perdut la vida. També hi va haver dansa, música en directe, una pallassa, una paella popular i, a la nit, concerts i DJ's.

Gent de totes les edats vam compartir aquell espai i aquell moment, transformant el dol en una celebració de la vida i del vincle que ens unia amb ell. Veure al fill i a la parella alla felixos va ser un gran aprenentatge.

Jo després vaig editar el vídeo amb les fotos que vaig anar recopiant durant tot el dia i li vaig posar tot el sentiment que vaig poder per tal que la meua amiga tingués un record per a sempre. Em va encantar fer-lo i m'hi vaig passar hores i hores. Per a mi va ser una producció artística amb la qual obsequiava a la meua amiga.

Recordes la primera vegada que vas prendre consciència que la mort existia?

Hi ha alguna mort que t'haja transformat la mirada o fins i tot canviat la manera de veure la vida?

Et fa més temor la teua pròpia mort o la dels altres? Per què?

Quins rituals creus que necessitem recuperar o reinventar per afrontar la mort?

Quines són les «morts invisibles» de la nostra època i com les podem afrontar col·lectivament?

Quin t'agradaria que fos el teu llegat una vegada no hi sigues?

Creus que l'art pot fer «habitable» la mort? Com?

BIOLOGIA

BORJA DUÑÓ

Escriptor i periodista

Mort, M-O-R-T, mort.

Mastega bé aquestes quatre lletres
i digue-les de nou ben fort:
mort.

Et fan mal i et fan por
et fan nosa i et són tabú
i per això has mirat al cel, com dient:
no pot ser que això sigui tot
no pot ser que s'acabi aquí,
amb tot a mitges i tot a mig fer.

Amb aquest regust agredolç
d'una vida mig plena o mig buida,
de talls i ferides per les quals et dessagnes
tot i no tenir tall, ni ferida
del mal que et fa el mal dels altres
del patiment que també acaba sent el teu patiment.

Mira'm bé.
I ara escolta'm

No pots dur el pes del món sobre les teves espatlles nues.
No pots seguir carregant amb tot allò que és superior a tu.
No hi ha transcendència,
ni res a transcendir.

Viu i deixa morir.

Potser el vent aixecant la pols
recordarà el buit que ha deixat la teva absència,
però ni els arbres ploraran
ni les pedres ploraran
ni la terra plorà.

Els mars seguiran batent les ones
i el sol aplacarà la runa
com si mai haguessis existit
i així és com la vida es val
de tu per regenerar-se.

No et deixis enganyar:
la teva ànima, qui creus ser
és una il·lusió del cos,
és l'os i la sang i el pulmó,
el múscul, el nervi i el tendó
i el batec que et fa creure i imaginar
somiar i especular
però res d'això quedarà
i sí una vida més gran,
millor,
potser infinita i eterna.

La mort és vida.
La mort és bella.
La mort és flor.
La mort és meravella.
La mort és sacrifici
i es deu només a ella.

II

Negacionisme de la fi

*L'home cerca l'infiniit en el finit,
i en aquesta recerca hi ha tota la perillositat
i tota la bellesa de la vida humana.*
RAIMON PANIKKAR

Estem tan avesats a l'abraçada dolça del món que la seva carícia se'ns fon com un floc de neu transllucid sobre la pell bruna. L'única realitat que coneixem és la de despertar-nos i ser rebuts pel reflex juganer dels moixons matiners —o pel rebombori d'una ciutat que mai descansa— pel caliu vellutat d'un cos estimat que respira plàcidament a l'altre cantó del llit, pel raig de sol impertèrrit que com una sageta travessa les cortines i se'ns clava a les paretelles entreobertes. Estem tan avesats a la solidesa i immutabilitat del món que ens envolta que l'imaginem etern, immutable, infinit. Hi estem tan acostumats que ens considerem nosaltres mateixos també eterns, immutables i infinits, consubstancials al nostre entorn; ens hi aferram com una paparra que xucla el ventre d'un univers que punteixa sens fi. El món que ens acompanya cada dia, però, existeix a través nostre: els nostres sentits i la nostra consciència l'al·luïonen; el nostre cos n'és el colador a través del qual els sediments sospesos en un mar d'impressions sensibles càbriques esdevenen el pòsit que acaba transformant-se en la roca sòlida i immortal que creiem ser nosaltres mateixos. Tanmateix, oblidem, de vegades, que el cos és carn, que «tota carn és herba i tota glòria, com les flors del camp»¹. La nostra realitat biològica és perible, caduca; però l'exteriment mitjançant una consciència que no s'hi vol creure. Imaginar la nostra pròpia fi va lligada necessàriament a imaginar la fi del món que ens bressola, ja que l'única manera que tenim de percebre'l és, justament, a través del nostre cos sensible infinit. Aquest buit simbòlic, aquest punt cec que és la mort, condensa, per tant, no només la fi de l'individu, sinó que també la fi del nostre món.

I enfrontats amb l'apocalipsi, l'actitud moderna per excel·lència és desviar l'esguard cap a parages més lleugers i agradables de contemplar. Parlar de la mort amb les persones de l'entorn més proper és considerar, generalment, com un gest macabre, incòmode, de mal gust: fins i tot quan ja sentim com el seu baf dens i humit se'ns condensa al datell² —al nostre o al d'algu proper— juguem la pantomima de fer veure que tot allò no s'està realment esdevenint, que es tracta d'una situació fortuïta que s'acabarà resolent gràcies a les meravelles de la ciència i la medicina. Aquesta actitud ingènua davant el col·lapse de l'individu, sempre acompanyada d'un messianisme científic i tecnològic capaç de salvar-nos de tot judici final, és anàloga a la posició que prenem, generalment, envers el col·lapse ecològic: sabem que tot s'està esfondrant, però vivim encantats en la il·lusió que no serem nosaltres els que en viurem les conseqüències en la pròpia carn, que d'alguna manera els avenços tecnològics i científics ens trauran les castanyes del foc, que aquest món —com el nostre cos—, no són entitats vulnerables i caduques, que no es descomponen, que no poden assolir un punt de no retorn i una eventual extinció. Vivim en l'edat de la incoscència, de la ignorància volguda: paradoxalment, tot i trobar-nos en el moment històric en què l'accés a la informació i el coneixement està més democratitzat que mai, escolim —per inèrcia o per por, o potser per totes dues— no mirar els ulls de la fera i continuar vivint i consumint com si el planeta fos una vega vella que, malgrat estar esquilada i esgotada, mai no deixarà de proporcionar-nos una quantitat infinita de llet. Vivim, també, submergits en un somni de joventut eterna: les rutines de *skincare* i el bòtox estan a l'ordre del dia, les canes ens fan feredat. Envellir és enfrontar-se a la progressiva descomposició d'un cos que no és nostre, sinó de la terra, i que a la terra torna; envellir és estar subjectes als cicles d'un procés que s'escapa del nostre control, envellir és considerar, actualment, un fracàs tant biològic com estètic. Maria Puig de la Bellacasa, filosofia i teòrica del sòl i les relacions entre espècies, fa al·lusió al rebuig que ens suscitien els processos de descomposició, a aquesta concepció de la vida com «un èxit de productivitat, creativitat i, com a corol·lari moral, un culte a la permanència»³. En certa manera, aquest exaltament de la permanència, de la suposada immutabilitat tant del nostre cos com del planeta, va de bracet

de la dèria d'acumular i aferrar-nos tant a possessions materials com a idees i costums, com si fossin els puntals que ens haguessin de salvar de la nostra pròpia aniquilació.

Però la fi no és una opció, la duem inscrita a cada cèl·lula del nostre cos des del moment en què naixem. El dolor de saber-nos finits ens fa su-mir-nos en aquesta il·lusió de permanència, ens desarma i ens allunya de poder viure plenament un dels moments probablement més significatius de la nostra existència: l'última escena d'una representació que no podem assajar ni repetir, sinó que és única. Resulta significatiu que la mort llet per excel·lència actualment, en paral·lel amb aquesta manera d'obrar evasiva, sigui la mort dolça, la mort inconscient: és anar-se'n a dormir i no despertar-se, és no adonar-se de la pròpia desaparició. Aquesta actitud contrasta amb la de l'individu medieval, per al qual una mort sense preparació prèvia era el pitjor dels càstigs, ja que no li permetia acomiadar-se del seu entorn ni expressar les seves darreres voluntats. Paral·lelament, el rebuig a la descomposició també és palès en quin és considerat l'enterrament més avançat, pulcre i eficient avui en dia: la incineració. Imaginar-nos sent devorats per cucs i altres organismes carnyaires provoca fàstic, náusea; és la imatge de la corrupció i degradació absoluta. Hi ha, en aquest cicle de reciclatge de la matèria orgànica, un deixar-nos anar a nosaltres mateixos, una comuni-litació de tot allò que tenim: el nostre cos deixa de ser-nos propietat privada i passa a esdevenir un jardí públic obert a la colonització per part de totes les espècies vegetals i animals. Sembla que, actualment, abans que cedir tot allò que tenim al bressol dels cicles ecològics sense res a canvi, preferim eliminar per complet el nostre cos biològic mitjançant la cremació.

D'altra banda, si bé la nostra fi és inevitable, el col·lapse del món no ho és pas. L'actitud de negació pel que fa a la naturalesa voluble, canviant i vulnerable de la matèria orgànica que compon els ecosistemes, però, és anàloga a la que mostrem envers la nostra pròpia mortalitat. Els ecosiste-mes són percebuts com a maquetes en museus de ciències naturals: im-mutables, perennes, sempre a la nostra disposició. Extirpar-nos del món, tal com ho estem fent ara, viure en un temps en línia recta que perora els cicles que regixen el temps orgànic, ens ubica com a actors externs en una escenari que creiem organitzat i a la nostra imatge i semblança: el món no és més que el nostre animal de companyia, el qual, amansit, segueix les estrebades de correcció del sistema productivista que el porta a córrer en cercles absurds i esgotar-se a si mateix. Però aquest animal que és el món no té res de servil: és una fera feréstega que, quan és torbada, rugeix amb la força de mil inundacions, terratrèmols i onades de calor: és una orquídea capriciosa que es nega a delitar-nos amb les seves flors si no rep les condi-cions exactes de lum, temperatura i humitat; és una vella amiga que ja no tem exigir-nos reciprocitat després d'anys de relació. Ser capaçs d'abraçar la nostra pròpia finitud, poder imaginar-nos la nostra carn fonent-se com mantega i retornant al sòl del qual prové, pot conduir-nos, potser, a ser una mica més conscients de la naturalesa canviant i fongible del món que ens sosté amb el qual ens trobem inevitablement en relació. Cultivar una bona relació amb la nostra finitud va de bracet amb intimar la nostra relació amb el món en tant que éssers fets de matèria orgànica. Imaginar-nos la nostra pròpia fi ens resulta macabre i aliè perquè això implica, segons la visió actual predominant a Occident, imaginar un món que continua sense nosaltres, ja que el món ens és sempre extern. Com seria, però, imaginar la nostra desaparició si, en lloc d'aniquilació, invoquésim una dissolució, —un retorn plaent al ventre matern de Gaia?

Aquest fragment està extret d'un projecte en curs que s'està desenvolupant com a part de la beca de residències internacionals PEN CATALA d'escriptura jove .

1 Isàies 40:6-8
2 El espíritu del suelo (2023)
3

VESTIR LA MEMÒRIA

LAILA BELTRAN QUEROL
Periodista i editora d'idees

*Ja en fa un dia
Dos
Tres
Quatre
Cinc
Sis
Una setmana
Un mes
I un altre
I encara no ha estat capaç
d'obrir l'armari
Hi ha camises planxades
L'americana de mudar
Pantalons llargs
Les corbates d'anar de casament
Roba interior
Samarretes calentes
Mijons gruixuts
Un parell de jerseis de llana
Fins i tot un tabard negre
(és el que té morir-se a l'hivern)*

LAILA BELTRAN QUEROL

66

LAIA BELTRAN QUEROL
Periodista i editora d'idees

Ja en fa un dia
 Dos
 Tres
 Quatre
 Cinc
 Sis
 Una setmana
 Un mes
 I un altre
 I encara no ha estat capaç
 D'obrir l'armari
 Hi ha camises planxades
 L'americana de mudar
 Pantalons llargs
 Les corbates d'anar de casament
 Roba interior
 Samarrettes calentes
 Mitjons gruixuts
 Un parell de jerséis de llana
 Fins i tot un tabard negre
 (és el que té morir-se a l'hivern)

LAIA BELTRAN QUEROL

67

***	Un dia de primavera el sol brilla massa Aixeca la persiana i un raig de llum il·lumina milers de partícules en suspens Són les 11.33 h Potser ha arribat l'hora d'obrir el sarcòfag Allà dins tot segueix intacte Les camises planxades L'americana de mudar Pantalons llargs Les corbates d'anar de casament Roba interior Mitjons gruixuts Un parell de jerseis de llana Fins i tot un tabard negre (és el que té morir-se a l'hivern)	***
***	Descorda un botó rere l'altre poc a poc Sis botons Se l'emprova i se la deixa oberta amb les mànigues arromangades Es mira a l'espill però no hi ha cap reflex Ni el seu ni el de ningú Voldria plorar però ja no li en queden (de llàgrimes) I no voldria riure però no pot evitar-ho D'una manotada tanca el sarcòfag Avui el fil de la vida és la camisa blau cel com el cel blau d'aquesta primavera amb un sol que brilla massa per a quedar-se tancada a casa	***
***	Què en fas de la roba d'un mort?	***
***	Jo, despertar-la	***
***	La mà li tremola Del penjador rescata la camisa blau cel Aquella que li quedava tan bé L'estira damunt del cobrellit i broten més partícules que ballen en solitari Ara la memòria només són fils de cotó desenes centenars milers de fils de cotó entrelligats encreuats enllaçats La trama de Cloto L'ordim de Làquesis Les tissors d'Atrapos Les tres germanes teixidores de la vida i de la mort	***

★
★
★

*Un dia de primavera
el sol brilla massa
Aixeca la persiana
i un raig de llum il·lumina
milers de partícules
en suspens*

Són les 11.33 h
Potser ha arribat l'hora
d'obrir el sarcòfag
Allà dins
tot segueix intacte
Les camises planxades
L'americana de mudar
Pantalons llargs
Les corbates d'anar de casament
Roba interior
Mitjons gruixuts
Un parell de jerseis de llana
Fins i tot un tubard negre
(és el que té morir-se a l'hivern)

★
★
★

La mà li tremola
Del penjia-robes
rescata la camisa
blau cel
Aquella que li quedava tan bé
L'estira damunt del cobrellit
i broten més partícules
que ballen en solitari
Ara la memòria només són fils de cotó
desenes

★
★
★

Jo, despertar-la

★
★
★

Descorda un botó rere l'altre
 poc a poc
 Sis botons
 Se l'emprova
 i se la deixa oberta
 amb les mànigues arromangades
 Es mira a l'espill
 però no hi ha cap reflex
 Ni el seu ni el de ningú
 Voldria plorar
 però ja no li en queden
 (de llàgrimes)
 I no voldria riure
 però no pot evitar-ho
 D'una manotada
 tanca el sarcòfag
 Avui el fil de la vida
 és la camisa
 blau cel
 com el cel blau
 d'aquesta primavera
 amb un sol que brilla
 massa
 per a quedar-se tancada a casa

★
★
★

*Què en fas
de la roba d'un mort?*

★
★
★

Abrazada de vida i mort, Manolo Quintana Serra
Carbonet sobre paper, Ulldecona, 2025

DEMÀ SERÀ UN SOMNI

I ALTRES RELATS GRÀFICS...

JORDI ANTICH GASCÓ

DEMÀ SERÀ UN SOMNI

Benvolguts,

Voreu, soc algú que pensa molt en la mort i en los familiars o amics que ja no estan, dels quals tinc grans records i vivències. Però, curiosament, sempre se me fa molt present la seua absència a través de la quotidianitat dels sabors, els sons, les olors, dates o imatges.

Començarem primer per persones amb qui mai vaig coincidir. El 19 de juliol de 1946, mun iaio matern José Gascó tornava al seu poble, Bel, després de comprar una casa a Ulldecona, una casa que ja no veuria mai més. Moriria aquell mateix dia de resultes d'una coça que li va pegar lo seu matxo accidentalment. D'ençà que ho vaig saber, sempre que veig un èquid m'imagino l'escena.

La següent persona que tampoc vaig conèixer era la seua dona, Vicenta Sabaté, ma iaia materna, qui, amb molta valentia i treball va aconseguir tirar avant, acabada d'enviuadar i amb tres filles i un fill. Temps després va poder baixar a Ulldecona a viure a la casa que havia comprat lo seu marit. Molt temps després, un 20 d'abril, mos deixava. Curiosament, passats uns pocs anys, naixia jo, lo mateix dia a la mateixa hora. Potser no cal dir que d'ençà que ho sé penso en ella lo dia del meu aniversari.

L'última persona que no vaig conèixer va ser Maite Roca, la mare de la meua companya Aina. Ella els va deixar l'any 1998 per culpa d'un càncer de pit. Un dia, acompanyant a Aina al lloc on van deixar les cendres, la platja on van aprendre a nedar ella i son germana, me va explicar que al depositar-les van cantar-li la cançó de la vall del riu vermell i me va ensenyar l'esquela on sortia la lletra. Lo curiós és que jo fins llavors pensava que era una cançó instrumental, i al llegir la lletra me vaig emocionar molt. Des d'aquell moment sempre me ve ella al pensament, quan sento la cançó.

No sé què ne pensareu (jo sempre ho he trobat curiós) de les experiències i sentiments que podem construir al voltant de persones que no hem conegut mai, simplement a partir del que mos han explicat los que van tindre la sort de conèixer-les...

Ara ja passem a persones a qui, ni que sigui breument, sí que vaig conèixer. Lo meu primer record conscient de la mort va ser el 15 de desembre de 1980, quan va morir lo meu iaio patern, Jaume Antich Domenech. Jo tenia 6 anys i me van despertar dient-me que s'havia mort lo iaio i que no aniria a l'escola. Perdoneu-me, però diuen que vaig cridar i tot de l'alegria. Sempre he pensat que mon iaio havia de ser un gran home si va aconseguir alegrar-me lo dia del seu enterro. Ell era invitant per una malaltia de feia anys. Però era molt ingeniós, tenia un radiocasset on gravava sons, poesies, música i misses. És que era un home molt catòlic! En dir que a casa teníem una capelleta oficial i que a la seua làpida va dir que deixessin escrit "Davant de Déu, no seré soldat desconegut", ja ho dic tot. Pos esta làpida és lo que sempre me sol vindre al cap quan entro a qualsevol cementeri. I recordo al soldat no-desconegut.

La següent persona va ser ma iaia paterna, Paquita Balada. Anys després de morir mon iaio, recordo algunes tardes anar a veure-la i demanar-li que me posés la casset. Era una cinta de mon iaio on se me sentia dir alguna cosa a mi. En los anys havia oblidat què era, però per sort molts anys després la vaig trobar i digitalitzar. Per sorpresa per mi, o no, se sentia la meua veu de xiquet, cantant la sintonia de l'antic programa de televisió Orzowei. No cal que vos parle del poder evocador dels records, d'una sintonia d'un programa que miraves de menut, no? Perquè sí, quan recordo a ma iaia sempre l'hi associo aquella casset i aquella cançó.

Una altra persona de qui també guardo un record curiós és ma tia Maria Gascó, que va morir l'any 2005 de resultes d'un accident de cotxe. Fa molts anys, abans d'això que vos dic, estàvem un dia al poble de Bel per alguna festa i pegàvem una volta pels camps. Venia ella en natros i recordo fixar-me que estava tot lo rato agafant unes estranyes floretes grogues.

— *Tia, que són estes flors grogues que agafes? - Li vaig preguntar jo, encuriosit.*

— *És camamilla. Que ne vols una tassa? - Me va dir ella.*

Des de llavors, l'olor de la camamilla me transporta a aquell moment exacte en què ma tia va fer bullir les flors, les va colar i me'n va donar una tassa.

I ja que parlem de ma tia Maria, son fill, Santi Guimerà, era mon padrí. Devia tenir jo disset o divuit anys, quan ell portava un restaurant al costat del Jugos Bol. Mos vam trobar de casualitat i ell me va demanar que l'ajudés a entrar "gènero" per al restaurant. A l'acabar, me va convidar a un bombó (tallat amb llet condensada). Jo no l'havia tastat mai i me va encantar. Des de llavors sempre l'he associat a ell. I més, perquè l'última vegada que lo vaig veure viu, va ser passant pel bar Celidoni. Estava allí assentat a una taula, i en preguntar-li "Què tal?" me va dir "Aquí, fent un cafèret". I sí, juraria que era un bombó.

La següent persona és mun tio Jose Gascó, que tenia poc més d'un any quan va morir el seu pare. A causa d'això va créixer criat per les seues germanes, sobretot ma mare. Va treballar incansablement a una fàbrica de mobles quasi tota la vida, però també va tenir hobbies i altres feines, com cantar a una banda d'havaneres i portar una finca de mandarines i taronges, on tenia una caseta en bassa i on vam passar moltes grans estones de menuts. Com no, a ell sempre lo recordo quan sento havaneres i quan veig una taronja de dimensions enormes, com les que apartava per a mi, d'un taronger de la seua finca.

Ara, un altra tia meua. Montserrat Gascó va ser la primera de les germanes a independitzar-se després de la mort de mon iaio i se'n va anar a viure a l'Aleixar, tocant de Reus. Sempre recordo que quan mos ajuntàvem per Nadal portava un torró de Xixona artesà molt bo que feien a Reus. Me tornava tot lo loco que se pot tornar un xiquet llèpol, volent sempre la porció més gran! Ja sabeu el seu gust i record, veritat?

Molta gent de la qual he parlat van nàixer en una època molt diferent. I molts coneixements que tenien de llavors, al món d'ara han quedat obsolets o anacrònics. De fet, sempre he pensat que és com una petita mort en vida. Un exemple majúscul d'això era mon tio Vicent Guimerà, que sabia moltíssim de coses de la vida i del camp; igual sabia fer marges,

com desplomar tords, com portar un matxo per les muntanyes arrossegant cabirons, com fer conserves, com afilear un gabinet (sempre ne portava un a la butxaca). A ell sempre lo recordo quan veig antigues imatges de gent treballant al camp, amb aquelles tasques quotidianes ara quasi oblidades.

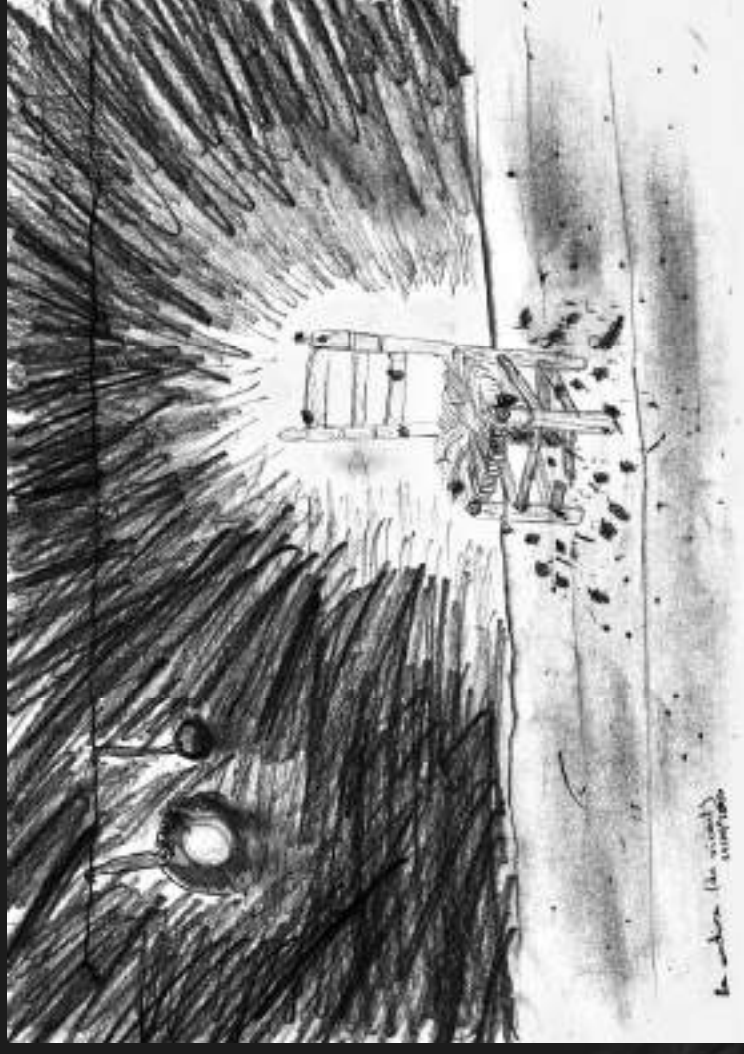
Ja arribem a una de les últimes persones de qui tinc estos records especials. Ma tia Paca la ruca, qui de fet va morir estes mes de març passat, amiga íntima de ma mare, que va envidiar molt prompte i va haver de tirar avant en dos fills, treballant incansablement als comandaments d'una màquina de cosir. Veure-la treballar amb la màquina era tot un exercici de simbiosi, semblaven una. I així va ser fins als seus últims dies. M'encantava anar-la a veure treballar, sentir-la explicar batalletes de feia anys, demanar-li algun arreglo de roba i fer-li fotos. Sempre mos donàvem lo que cadascú tenia. Jo vaig trobar negatius vells de fotos velles d'ella i li vaig digitalitzar. I ella, recordo, un dia me va donar los nespros que li sobraven. Lo curiós del fet és que no recordo haver-los provat abans. I des de llavors, sempre que ne veig, n'agafó un parell per berenar, just com aquell dia que me'ls va donar al seu taller en una bossa de plàstic reutilitzada, on també hi havia restes de fils i agulles de cap.

I ja l'última persona de la meua llista de records mortuoris curiosos, o no, és ma mare, Lourdes Gascó Sabaté, que mos va deixar un 15 de febrer, l'any 2021. Ella tenia poc més de cinc anys quan el seu pare va morir per la coça del matxo. En aquella edat ja li va tocar fer "recados", com ara anar "a Rossell a casa de Rosa a buscar ous", lo que volia dir quatre o cinc hores d'anar i quatre o cinc hores més de tornar. De més gran la recordo com una treballadora incansable. Nits de sentir sense parar lo soroll de la seua màquina de cosir, fent disfrazos per a la colla del carnaval, per a la festa medieval o fent lo vestit de la geganta. També tinc mil sabors i moments associats a la seua cuina i a ella, com lo seu fricandó, la seua samfaina, les seues patates fregides, los estius a Bel o les nostres estàncies a l'hospital, primer per mi i després per ella. I, anecdòticament, a pesar de totes estes vivències, un moment que visc molt intensament recordant-la és lo dia del meu aniversari, per una trucada telefònica que no succeïa... Veureu, més d'una vegada, en arribar aquell dia, ella se n'havia descuidat i m'havia trucat al dia següent dient-me que ho sentia i que se n'havia oblidat. Pos ara, quan arriba lo meu aniversari i noto l'absència de la seua trucada felicitant-me, encara me sorprenc pensant "Mira, ma mare ja se n'ha tornat a oblidar de trucar-me." "Bueno, ja me trucarà demà..." "Demà..."

I al final, lo demà se torna un somni d'un 20 d'abril.

Jordi Antich Gascó
Juny de 2025

PD: Permeteu-me una obvietat, viviu amb els vius ara que viuen. Ma mare sempre me deia que no volia que li duguessen en mort, les flors que no li havien dut en vida...

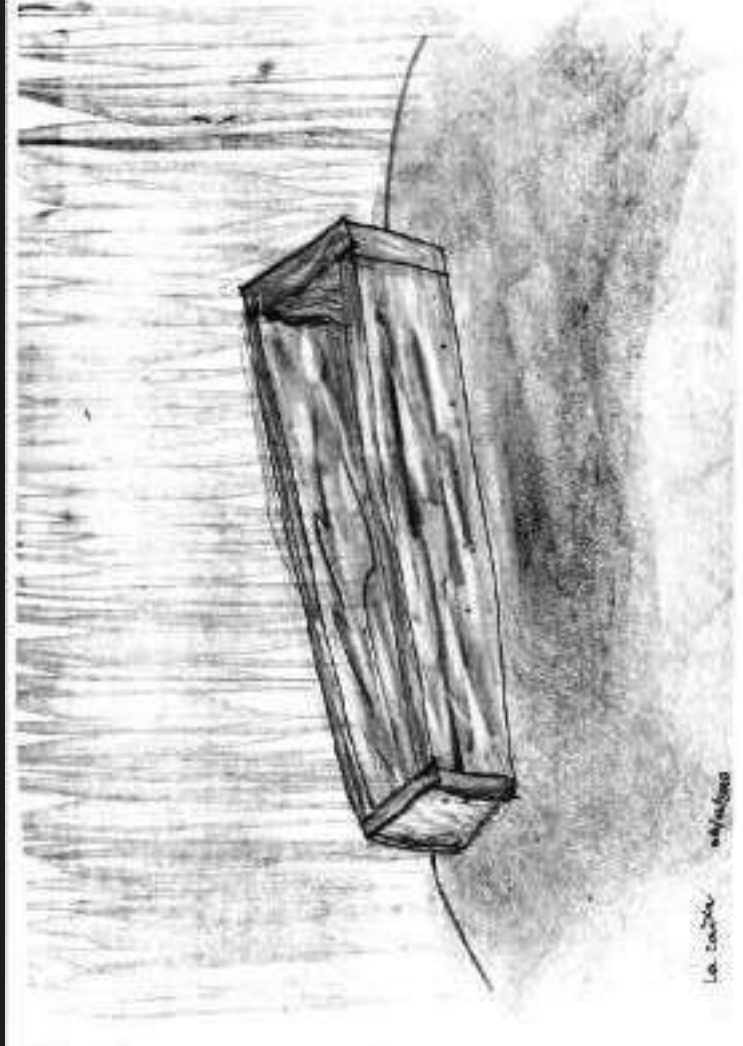

LA CADIRA (DE VICENT)

*Hores que es fan mesos,
i mesos que es fan anys, allí assentat,
arrencant ploma a ploma, el que feia viure a un altre...*

*Per reclamar un lloc en un món, cada cop més desconegut,
i per oblidar aquell seu, que cada cop va desapareixent més,
fins que només queden los arreus muts i les plomes arrencades...*

*Quan bufi el vent ja no quedarà res més
que el vol il·legible en l'aire de l'última ploma,
i la cadira muda de Vicent, que el seguirà esperant...*

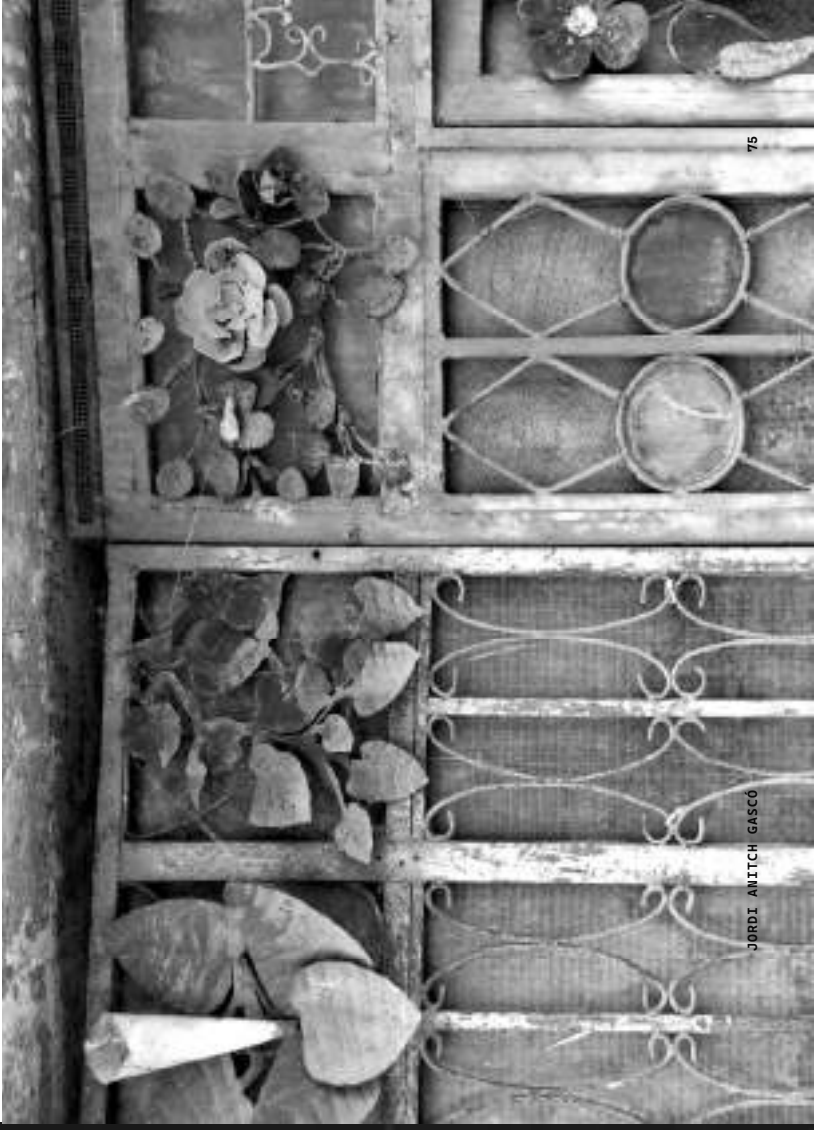

El castell de flors de ferro pintades de colors vius

[No només és el cos el que mor...]

Una vegada un granger que era molt manyós amb el ferro, per amor a la seua dona, a les Quinquenals del poble va decidir convertir la façana de casa seua en una espècie de castell de flors de ferro pintades de colors vius. I així, casa seua es va convertir en un lloc on els veïns de tot lo poble, decidien passar-hi per davant per admirar-la quan sortien a passejar. Però un incendi fortuït li va pendre la vida a la dona del granger i amb ella va morir també tota la il·lusió pel seu castell. Des de llavors, el granger només es va dedicar als seus animals i lo castell se va anar rovellant i descolorint... Quan va morir el granger, ningú es va preocupar del seu castell i va continuar rovellant-se i descolorint-se. Ara els veïns ja no miraven de passar per davant. De fet, lesquaven per temor a que els caigués algun cascot. Fins que un dia, amb unes pluges molt fortes, la casa es va ensorrar i al mig de la runa només en quedà la primera flor de ferro que havia fet el granger, bastant rovellada i amb els colors quasi imperceptibles, com a testimoni sord de l'amor del granger i la grangera, i el seu castell de flors de ferro pintades de colors vius.

Conte inspirat en la casa de la Murada de Baix, 81

LA CAIXA

*Com un símbol del que serem,
matem un ésser viu per fer-lo servir de recipient, d'un altre també ja mort.
Així, ja junts, farem el camí sense camí...*

*Que ens sigui clement la terra que ens acabarà acollint,
i ens doni l'alivi del record on va haver-hi una existència en què la trepitjàvem
i la sentíem al nostre peu nu...*

LA LLUITA, L'ESPERA, I EL TELÈFON (EL DIA)

LA LLUITA

No és una lluita, és un ball...

Benvingudes totes les ànimes al ball de la paciència,
paciència amb el cos, l'esperit i les xeringues...

Aquí no importa qui vas ser o ets...

Només qui aguanta el sense fi de proves,
"contrastos" i "verenos" que et passen pel cos
potrà sortir de la pista...

Però el ball no sembla acabar mai...

Només cal un pas en fals per haver de tornar a la pista
i sempre amb la música que menys t'agrada...

Moltes ànimes es causen i prefereixen abandonar el ball
i senzillament esperar...

L'ESPERA

Que espera?
el que només espera...

Algunes decideixen sentarse a mirar la via d'un tren...

Un tren que no passa mai, ja que la via a estat desconnectada de la resta...

Altres estan tan desaparegudes de resultes de l'esforç del ball que son
com fantasmes
que ja només s'encomanen als sants pal·latius...

I un dia sona el telèfon...

EL TELÈFON (EL DIA)

Segons qui truca...
tots ho saben al moment...

Alguns demanen la pietat de la mentida
que saben massa certa...

Qui trobarà una foto
per al fotògraf?

Qui recollirà l'esquela
del col·leccionista d'esqueles?

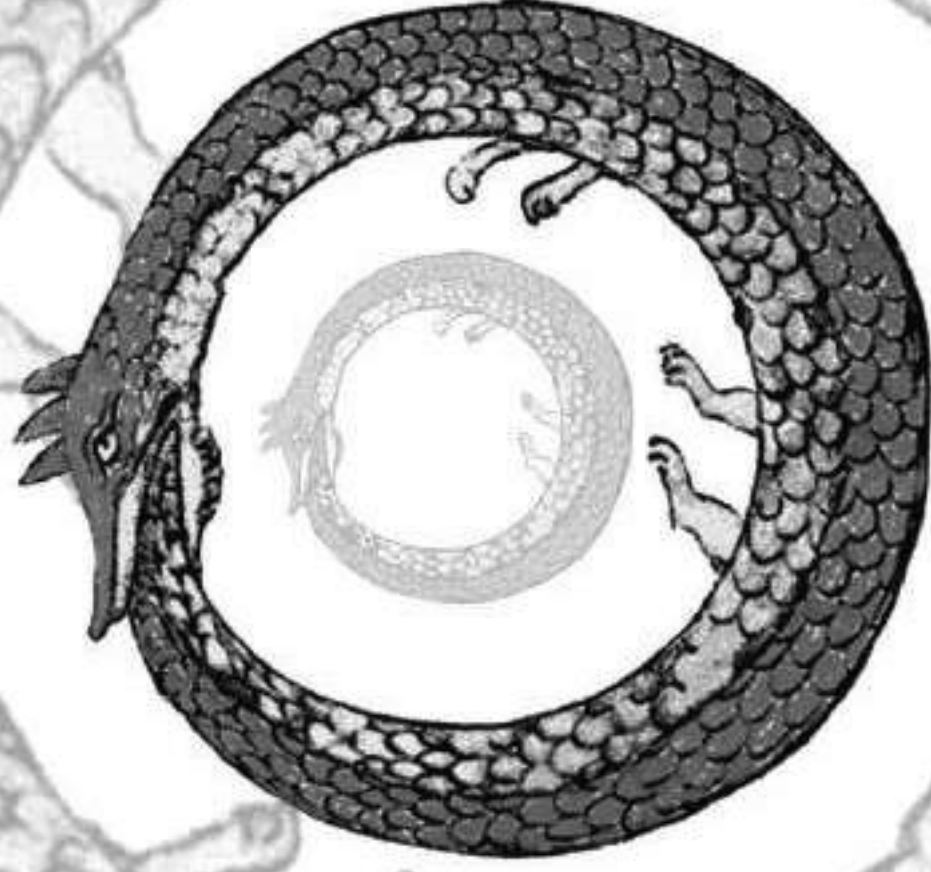
Qui trucara quan mori
el que sempre trucava?

pip ... pip ...

Gtern retorn

GUILLEM RIBA GAUXACHS

Un espasme em doblega. Lo dolor s'irradia des de l'abdomen a cada una de les terminacions nervioses del meu cos. No puc moure els braços, tampoc les cames. Encadenat a la roca aspra, a la roca gelada. Una altra vegada, lo dolor que m'égarrà. Obro els ulls i només hi ha nit. Fent un esforç titànic aixeco el cap per a veure què em devora. Una àguila ensangonada empassant-se un tros de carn, un tros de mi. Crido. Crido més fort encara, tant que aquell animal sinistre aixeca el vol. Però torna. M'encrava les urpes al pit i torna a afonar el seu bec dins les meues viscères. Un altre espasme, ara, me trenca.

17 DE JUNY DE 2025

Despertador. 5:45. Angoixa. M'asfixia. Com camisa de força. Cansat. Reben-tat. Dutxa. Aigua gelada. Malson s'esvaix. Malestar queda. Esmorzo. Roba. Surto. Angoixa...

Un espasme em doblega. Vull mirar els ulls del monstre que em martiritza cada nit, però aquell pardalot diabòlic té el cap dins del meu ventre. Lo dolor, com sempre, es propaga des d'aquella part de mi fins a cada un dels porus del meu cos. I des d'allà pareix que s'escapa per impregnar tot l'univers que m'envolta. Així, supera els límits de la meua pell. Un dolor que és infinit. Etern: sense temps ni espai. Per què? Què he fet per a merèixer este càstig? Obro la boca per preguntar-ho al meu botxí, però de les meues entranyes només en surt silenci. L'àguila em mira, per fi, però no em veu. Torna a submergir-se en lo meu sofriment. Un altre espasme, ara, me trenca.

18 DE JUNY DE 2025

Despertador. 5:45. Angoixa. Rutina. Avoriment. Aparences. Males cares. Estrès. Fatiga. Pressions. Mitja vida. Més de mitja. Per a què? Per a qui? Més. Més. Més. Menys jo. Surto. Angoixa...

Un espasme em doblega. Intento agafar aquella bèstia fastigosa, per a matar-la i alliberar-me. Però les cadenes, sempre les cadenes. Miro al meu voltant i només veig roca grisa. Roca morta. Roca, roca... Igual, infinita, eterna: sempre està i sempre torna. Com l'àguila. Cada nit vola des del cel gris, des del cel mort, i se'm posa damunt per a devorar-me de cap i de nou. Com si no ho hagués fet mai. Com si ho hagués fet sempre. En un cicle inacabable de dolor i degradació, de dolor i regeneració. Però per què? Què em vol ensenyar? La miro i em mira. Em veu, sí, però no em sent. Un altre espasme, ara, me trenca.

19 DE JUNY DE 2025

Despertador. 5:45. Angoixa. Gent. Van. Venen. Desconeguts. Que conec. Creuem mirades. Silenci. Desapareixen. Necessito. No trobo. Busco. No trobo. Estimo. No trobo. Dono. No trobo. Trobo. No estan. Surto. Angoixa...

Un espasme em doblega. Després de tantes nits compartint agonia amb aquell pardal malparit, canvio d'estratègia. La deixo fer. M'estic quiet mentre encrava per primera vegada —aquella primera vegada repetida mil cops— la punta del bec dins la meua pell. Noto com m'égarrà l'abdomen i no crido. Sento com fuga fins a arribar al fèrge i no tremolo. Ho intento en totes les meues forces. Quan estira el primer tros d'aquell òrgan en constant regeneració, lluito per a no plorar. La deixo fer. I ella fa. Finalment, quan pareix haver-se saciat de misèria, pregunto: què vols? L'àguila em mira, me veu i em sent, però no em contesta. Un altre espasme, ara, me trenca.

20 DE JUNY DE 2025

Despertador. 5:45. Angoixa. Saludo. Res. Fred. Tristor. Només jo. Només jo. Només jo. I la meua foscor. Espill. Busco. No em trobo. Em gito. Angoixa...

Un espasme em doblega. Esta nit no puc ni obrir els ulls, és massa pesada la pena que porto. Massa anys aguantant este aguilot al damunt, deixant que cada nit s'afone un poc més dins meu, m'afone un poc més. I jo cada vegada més mimetitzat amb la roca morta que m'envolta. Tant gris com ella. Tan dur com ella. Tan gelat com ella. Tan mort com ella. Ara només lo dolor em fa sentir viu. És l'únic reducte d'una existència que fa temps que no és vida, sinó lenta desaparició. Noto les urpes del pardalot arrapades a la pell. Però per què no sento el seu bec esgarrant-me? Sense obrir els ulls pregunto: que passa? I llavors, passa el que mai havia passat. Una veu me diu: "La teua condemna, Prometeu, no és per desobeir les normes, sinó per no ser capaç de trencar-les. Per deixar-te portar per un anar fent diari, tot i tindre la possibilitat de construir una vida amb sentit. Una vida que no siga només un camí cap a la mort. Una vida que valga la pena ser viscuda eternament, perquè eternament tornarà esta vida, una vegada s'acabe, en un cicle infinit: en un etern retorn. En canvi, tu, Prometeu, tu mateix t'has posat les cadenes que et lliguen a la roca morta, que et convertixen, per als segles dels segles, en roca morta. A mi només me cal vindre aquí cada nit i alimentar-me de la teua pena, del teu dolor, de la teua mort. Patiment que també retornarà una i mil vegades, fins a l'infinit". Un instant després de sentir estes paraules, noto com lo bec en forma de garfi se m'encrava sota la pell i m'obri de nou. Un altre espasme, ara, me trenca.

21 DE JUNY DE 2025

Despertador. 5:45. Angoixa. M'asfixia. Com camisa de força. Dutxa. Aigua gelada. Malson s'esvaix. Malestar queda. Esmorzo. Roba. Surto. Recordo... i per fi: Trenco. Passo de llarg. Carretera. No destí. Carretera. Cruïlles. Carretera. Molts camins. Carretera. Opcions. Possibilitats. Il·lusions. Carretera. Cotxe. Fora de control. Arbres. No vida. Tampoc mort...

>

31 D'OCTUBRE DE 2025

Avui no m'ha fet obrir els ulls lo despertador, sinó la vida: lo soroll dels pardals cantant a fora, la gent que xarrava pels passadissos, una cançó que sonava de lluny, la llum del sol que m'acariava la pell i em revifava els sentits... Avui m'he despertat després de quatre mesos en coma, després d'un accident de trànsit que em va sumir en lo més llarg i profund dels sons. Però curiosament aquella àguila cruel que feia anys que cada nit me devorava el feige, no m'ha visitat durant esta nit inacabable. Quan finalment vaig entendre què em volia dir, lo pardalot va desaparèixer, i amb ell va desaparèixer també l'angoixa i la tristor que m'oprimia el pit. Avui m'he despertat amb la certesa que la mort sempre estarà present, esperant lo seu moment. I el dia que arribe ja no hi haurà res a fer: només quedarà el meu rastre. Lo record. Però avui m'he despertat també sabent que la vida s'ha de viure, i s'ha de viure tan bé com siga possible, perquè l'existència, la de cada u, es viurà eternament. Aquella àguila no era tan sinistra com pareixia, de fet, era tot amor: amor per la vida i la mort com a principi indissoluble, amor pel saber que mos ha de guiar en un món ple d'ignorància, amor cap a les persones que valen la pena perquè sumen i no resten, un amor que de vegades fa mal, però que precisament per això, mos pot servir de far. Aquella mestra alada volia mostrar-me que allò que ens turmenta avui, ens turmentarà per a tota l'eternitat; però de la mateixa manera, allò que avui ens fa somriure, ens farà somriure també per a tota l'eternitat. L'àguila em parlava cada nit, però jo no l'escoltava. Estava massa capficat en lo meu dolor, en lo meu patiment, en la meua misèria. Ella parlava sense paraules i explicava una història molt antiga, on lo món es fa i es refà una i mil vegades, per a tota l'eternitat. Física pura, matemàtica pura, raó pura.

Ara t'entenc...

En un univers on la matèria és finita i el temps infinit, tot lo que hi ha, tot lo que és, haurà de tornar a trobar-se en algun altre moment, exactament igual que s'ha trobat avui. Infinites combinacions reduïdes a una: esta mateixa, l'única que m'ha fet ser Jo. En realitat no n'hi ha d'altra: més ben dit, en realitat jo no en puc experimentar cap altra. Llavors, quan això passe, quan el trencadiscos còsmic torne a encaixar com va encaixar el dia X —aquell dia on la matèria va prendre consciència en mi—, tornaré a naixer i viuré exactament igual: una vida idèntica, una vegada i una altra. Sense pausa, perquè després de morir hi ha el no-res, fins que torna a arribar el Jo. No és la mort la que m'ha de portar a viure una vida amb sentit, que em face brillar, que em face estimar el que faig, lo que soc. No és la mort, no, sinó la vida. L'eternitat és això: viure el mateix fins a la fi dels temps. Etern retorn.

De mi, sí, només de mi, depèn que això siga una condemna o una benedicció.

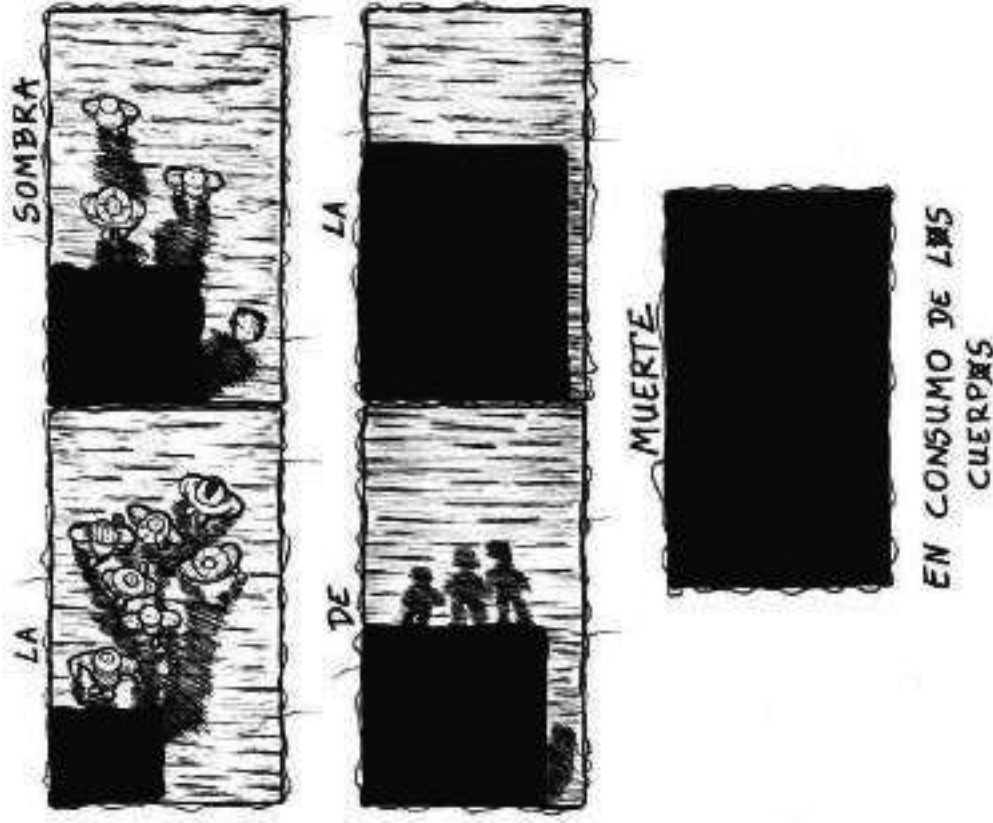
La sombra de la muerte

Keo-mania

Keo-Mania recorda que el seu pare li contava històries de les seues experiències buscant *guacas*: enterraments antics de pobles precolombins on es guardaven tresors cerimonials, orfebreria i objectes de valor que la terra protegia. Cada relat compartia certs elements en comú: sempre hi havia un nombre senar de participants —tres, cinc o set—, i en algun moment apareixia un «bulto» amb una llum en moviment, que segons deien era la manifestació o senyal a seguir per trobar informació sobre la guaca. La mort, per la seua banda, se feia present com a força que consumia els cossos a mesura que avançava la recerca, fins a fondre-ho tot al final.

En les següents cinc escenes, Keo-Mania va voler retratar un instant íntim de la recerca de la *guaca*: en la primera, set cossos avancen en la recerca constant; en la segona, el «bulto» lluminós se fa visible prop de l'ombra de la mort; i només tres cossos continuen seguint el senyal; en la tercera, la mort utilitza els cossos mentre els consumeix, deixant únicament la gran ombra de les seues siluetes; i en la quarta i cinquena, la dansa de l'ombra de la mort creix, devorant tots els cossos fins a deixar al final una ombra immensa i profunda que ho abasta tot.

Fotografia: Laia Ortiz Sansano

*La sombra de la muerte
Nos persigue hasta el final
Nos consume lentamente
Sin dejar a nadie en este lugar.*

Encuentros con la libertad —muerte—

Se espera lo que no llegará.
Se respira lo que nos matará.
Se vive lo que la muerte quitará.

Vive lo muerto.
Muere lo vivo.

Se va lo cercano, se disipa lo visto.
La nube se difumina y desaparece. Escapa con el viento.
Sueños que se lleva el despertar.
Despierto y ya se ha ido mi encuentro con la libertad.

«CUERVOS SIN ALAS
Vendrán por tí
Cuervos sin alas te jalarán
Hacia el aire.
En sigilo te rodearán
Aquellos que te odian.

Mas sólo el sueño, ese paso a la muerte, te aliviará.»

Vestits de MORT

"Naixem ja vestits de mort. El temps ens cus la roba, i cada dia que passa és un pas més i un menys. Tots portem la mort a sobre, un vel que no es veu però pesa."

ES POSSIBLE SORTIR DEL VIF SENSE TRAIR ELS MORTS?

+

ÉS POSSIBLE VESTIR DE NECRO? SENSE RELACIO ALS MORTS?

+

I Lived, Thanatos

I've lived through many decades,
even met a couple mermaids
while submerging in the sea.

I've seen a thousand places,
explored corners my heart chases
while trying to break free.

I've, too, approached some faces,
tried to be the one that traces
all the stories that we lived.

Those tales written in the pages,
describing all the phases
of our growth.

Yet, now, death must be faced,
now it's time to be embraced
by Thanatos.

Guilty

I'm here to confess,
I've committed murder.
And when no one
even noticed
I destroyed a life,
so quick, so horrid.
I did not want to,
I swear,
I barely even knew
what to do
when my eyes saw the body
the flesh,
the soulless meat of now nobody;
its bloodless vain, my pain.
Always taught a life was short,
never imagined it would be my fault.

I swear I wanna die,
wanna rip my heart apart.
But as long as we grief,
I've been taught not to cry.
Yet I was also taught
to not cause any harm
and here I am,
confessing
a murder.

I am guilty,
I ow a life;
Thus kill this man
for that is the price.
An eye for an eye
a life for a life.

...
Must have had a family,
friends, perhaps a wife...
kids! Must have had kids!

...
At least I saw no suffering...
Oh! What a monster I've become!
A soulless beast
that must now pay
for the life of another,
for its death that one day,
the death of that
poor
snail.

Dead Rose

When I grabbed the rose,
what I felt was its thorns.
No flower was seen,
but a dead soulless stick.
It was too late,
I could not change its fate;
It was now a dust to smell.

Lifeless Beauty

There was once a flower
who dreamed of shining bright,
to be embraced by golden hour,
thus blinding one's sight.

The young flower tried it best
to be the prettiest one.
It did reach to differ from the rest,
yet it was ripped off at once.

In the end it was its beauty,
that of which it had fought for,
who claimed a grasp, so subtle,
it gave its own life for.

NOTES DE L'AUTOR

En el primer poema, *I lived, Thanatos*, quan dic que he vist sirenes i sembla fora de context, en realitat buscava capturar els somnis d'un nen petit quan va al mar. El poema comença amb la infància i acaba amb la mort en la vellesa, creant així un recorregut de vida que va des de la innocència fins a l'inevitable final.

El poema *Guilty*, en canvi, se centra en el seu final, que molts han classificat com un *plot twist*, però en realitat en cap moment es diu que la víctima sigui un ésser humà. És una crítica a la societat que hem construït i al nostre enfocament antropocèntric. Es veu clarament que, si la víctima és un còrgol, la seva mort ja no sembla tenir tanta importància, com si la seva vida fos menor. No es tracta d'un simple *plot twist*, sinó d'una bofetada filosòfica que convida a reflexionar.

A totes les nostres Verkamistes, res d'això hagués sigut possible sense el vostre inestimable suport. Gràcies a vattros hem pogut fer realitat este projecte i mai vos podrem agrair prou la vostra implicació, entusiasme i generositat.

Moltes gràcies per ajudar-mos a teixir PARCA!

Marta Gallardo
clrhfng
nEus
carne

Pilar Sansano
Iolanda Matamoros
Pepi Bel
nbordes
Dídac Román
Marta Marc Bruna i Maia
Alexis GB
Fanny Castell
Marisín Bel
Rosa Bort
Clàudia.G
xavi riba
Yoli

Jordi Querol Gavilan
Montserrat
Sertorio11
Javier Melgar (animatek)
briseta
Maria Cinta Saladié Ortiz
Monika Rühle
Andrea
Santi Campos
RicardR
Sarah
Gerard Giménez Forner
Azorafilms Docs
Penny Lane
Mon Lopez Cheliz
hherranz
Vanessa Sanz Adell
Pietat Guarch

Gerard Giménez Forner
Azorafilms Docs
Penny Lane
Mon Lopez Cheliz
hherranz
Vanessa Sanz Adell
Pietat Guarch

Pia Sans
fidiricuo
xik21
Juli
CAMIL
Jesús Tomero Hernàndez
mboix
Aida
Alba Mariné
Uri
evatom
yasmina pallares
maite03
pellots
Maria Jose
Ircid
Diego Vuelta
Ariadna Martínez
Joana
Família Raga Raga
cristinavife
Jejesalu2
Mercè
nuria_cheliz
Irene Or
jomateix
Sergi Serrano
Francesc Sancho
Anna Zaera
Esther i Andreu
Carles Gradolí
Xelo Gauxachs Querol
Nuri Sansano Ortiz
LAURA GUARCH
Noa Wu
Marta Sanz Gómez
Olga
Gemma
cortipatri@hotmail.com
Chris Murphy
miguelink
marsebastia
Fanny Esteve sales
Purkinje
Aina
Ona
Ainhoa

Sandra Forcadell
Kimilarlos
Ciutada K
Efectiu cia
Cristina
Gemmamat
Cinta
pauitarte
Ana M. Delgado Bernabé
Cristina Chicharro
Ariadna
Rosa Curto
Ivan checa
Celi Subirats
Carol
cespuny
Sergio Okey
Iolamsala
AnnaOros
Doina Gherta
Laia Beltran
Elvira Martínez Duró
Guillem
Lidia
maitemoma
adam
Víctor Montecino Valls
Rut Valles
Nete Vericat
Sergi Ramirez
Núria Hernandez Barba
agusti
Eva i Laia
Xavier Roig
Selene Alberich Bosch
Matilda
tmarc
Paula
Cristina
feliu lopez
Borja Da
Teresa Clotet
Alegre Prisse
M Angeles Toribio
Emma
atreyuatreyu
Laura

BAR
ERMITA

iotajotape

居酒屋
Balconet
IZAKAYA

COO!
BAR GASTRONÒMIC

W

FLORENCIA
COCINA ARTESANAL AL HORNO DE LEÑA

V E R K A M I
CREATIVE COMMUNICATIONS

Diputació Tarragona

Ateneu Cooperatiu
Terres de l'Ebre

Ajuntament d'Ulldecona

EDICIÓ I DIRECCIÓ D'ART

Laia Ortiz Sansano

AUTORES

Jordi Antich Gascó

Rafel Balada Caballé

Laia Beltran Querol

Aida Boix

Mirna Boix

Borja Duñó

Llibert Espuny Vallés

Mireia Ibáñez Cid

Keo-Mania

Gessamí Olesa Sancho

Manolo Quintana Serra

Guillem Riba Gauxachs

Aleix Roig Pallarés

Ramon Ruiz Fons

Adam Sales Cervera

Alba Sánchez-Fortún

Néfur — Laura Pietat Roig Guarch

DEPÒSIT LEGAL

DL T-1136-2025

CONTACTE

adeu.parca@gmail.com

INSTAGRAM

[adeu.parca](#)

© 2025 PARCA I LES AUTORES

Tots els drets reservats

Un projecte de l'associació PARCA: Pensament, Art, Rituals, Cos, Absència

PERMANENT
ART
RITUALS
CON
ABSENCE
parca